

**TÜRKİYE'DEKİ ÇALIŞMA SÜRELERİNİN MUTLULUĞA VE GELİRE
ETKİSİ VE DÜNYA ÜLKELERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI**

Bahar KURU

**Yüksek Lisans Tezi
İktisat Anabilim Dalı**

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul Üstün GEYİK

2019

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE'DEKİ ÇALIŞMA SÜRELERİNİN MUTLULUĞA VE GELİRE
ETKİSİ VE DÜNYA ÜLKELERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Bahar KURU

İKTİSAT ANABİLİM DALI
DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ ERTUĞRUL ÜSTÜN GEYİK

TEKİRDAĞ-2019
Her hakkı saklıdır.

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davrandığımı taahhüt ederim.

... / ... / 2019

Bahar KURU

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bahar KURU tarafından hazırlanan “Türkiye’deki Çalışma Sürelerinin Mutluluğa Ve Gelire Etkisi Ve Dünya Ülkeleri İle Karşılaştırılması ” konulu YÜKSEK LİSANS Tezinin Sınavı, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği uyarınca günü saat’da yapılmış olup, tezin OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Jüri Başkanı:		Kanaat:	İmza:
Üye:		Kanaat:	İmza:
Üye:		Kanaat:	İmza:

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu adına

...../...../20.....

Dr. Öğr. Üyesi Ali Faruk AÇIKGÖZ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Kurum, Enstitü	:Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
ABD	:İktisat Anabilim Dalı
Tez Başlığı	:Türkiye'deki Çalışma Sürelerinin Mutluluğa ve Gelire Etkisi ve Dünya Ülkeleri İle Karşılaştırılması
Tez Yazarı	:Bahar Kuru
Tez Danışmanı	:Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul Üstün GEYİK
Tez Türü, Yılı	:Yüksek Lisans Tezi, 2019
Sayfa Sayısı	61

Bu çalışmada çalışma süreleri, mutluluk ve gelirin iktisadi ilişkileri incelenmiştir. Çalışma sürelerinin mutluluğa ve gelire etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. İktisatta gelirin yanı sıra son dönemlerde refah da önemli bir yer kaplamaktadır. Bu yüzden mutluluğa sebep olan gelir ve gelire bağlı olarak ne kadar kendine boş zaman ayırdıkları incelenmiştir. Çalışmada gelirin mutluluğa etkisi olduğu kesin olarak ortaya çıkmıştır. Kişinin tükettiği zaman kendini mutlu hissediyor mu ? Kişi boş zamanında gelir kazanmadığı bir zaman dilimi ama tükettiği zaman önemlidir. Gelir mutluluk için gerek koşul ama yeter koşul değil. Bu kavramlar ikinci bölümde ikili ikili incelenerek arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmıştır. Son bölümde de veriler incelemiş, Türkiye'nin diğer ülkeler arasındaki yeri saptanmış ve dünya ülkeleri ile karşılaştırılması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çalışma Süresi Mutluluk Gelir Dünya Ülkeleri

ABSTRACT

Institution, Institute,	:Tekirdağ Namık Kemal University, Institute of Social Sciences
Department	:Department of Economics
Title	:Study Effect of Duration Income And Happiness And Comparison With World Countries in Turkey
Author	:Bahar Kuru
Adviser	:Asts. Prof. Ertuğrul Üstün GEYİK
Type of Thesis, Year	:MA Thesis, 2019
Total Number of Pages	61

In this study, working time, economic relations of happiness and income were examined. It was investigated whether the duration of the study had an effect on happiness and income. In addition to income, welfare has also occupied an important place in the economy. Therefore, how much free time is spent depending on income and income which causes happiness has been examined. In the study, it was revealed that income has an effect on happiness. Does one feel happy when one consumes it? A time period when a person does not earn income in his spare time, but when he consumes it is important. No need for income happiness but not enough condition. In the second chapter, the relationship between these concepts is explained. In the last section, the data is examined, Turkey's position among other countries were determined and were compared with the other countries.

Keywords: Operation time Happiness Revenue Work Hours

ÖNSÖZ

Türkiye’de çalışma sürelerinin gelire ve mutluluğa etkisi ve dünya ülkeleri ile karşılaştırılması isimli araştırmamda çalışmamda bana yol gösteren ve yardımcı olan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul Üstün Geyik’e teşekkürler ederim. Ders aşamasında bana yol gösteren ve yardımcı olan Prof. Dr. Salih Öztürk’e ve Prof. Dr. Rasim Yılmaz’a teşekkür ederim. Bu çalışmanın hazırlanmasında her zaman yardımlarıyla ve destekleriyle yanımda olan arkadaşlarıma ve aileme teşekkür ederim.

BAHAR KURU, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ	iii
ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
TABLOLAR LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	x
1.GİRİŞ	1
1.1. Mutluluğun Tanımı	2
1.1.1.Mutluluk Dönemleri	3
1.1.2.Mutluluk ve Meslek Arasındaki İlişki.....	4
1.2. Gelir ve Ücret Teorileri.....	6
1.2.1. Gelir	6
1.2.2. Ücret ve Ücret Teorileri.....	6
1.3. Emek Arzı	10
1.4. Mutluluğun Nitel ve Nicel İnceleme Yöntemleri	11
2. BÖLÜM LİTERATÜR İNCELEMESİ	13
2.1. Türkiye'deki Çalışma Süresi	13
2.2. Çalışma Süresi ve Mutluluk İlişkisi	14
2.3. Çalışma Süresi ve Gelir İlişkisi.....	16
2.3.1.Neo-Klasik Çalışma/Boş Zaman Teorisi.....	17
2.3.2.Fayda Maksimizasyonu ve Çalışmama Kararı	18
2.3.3.Ücret Değişiminin Etkilerini Gelir ve İkame Etkilerine Ayrıştırmak	19
2.3.4.Geriye Kıvrımlı Bireysel Emek Arz Eğrisi	20
2.4. Mutluluk ve Gelir İlişkisi	21
3. ARAŞTIRMANIN VERİ SETİ VE YÖNTEMİ	25

3.1. Türkiye İçin Bir Zaman Serisi VAR Modeli.....	25
3.2. Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Bir Panel VAR Modeli.....	28
3.3. Panel Veri Analizi.....	29
3.4. Panel Verilerin Birim Kök Testleri.....	29
3.5. Hausman Testi sonucu	37
4. SONUÇ	41
KAYNAKÇA.....	45

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 Mesleklere Göre Mutluluk.....	5
Şekil 2 Etkin Ücret Teorileri.....	9
Şekil 3 Ülkelerin Yıllık Çalışma Süresi.....	15
Şekil 4 OECD Ülkelerinde Yıllık En Uzun Çalışma Saatleri.....	16
Şekil 5 Çalışmama Kararı İle Fayda Maksimizasyonunun Sağlanması	18
Şekil 6 Şekil 6 Ücret Değişiminin Etkilerini Gelir ve İkame Etkilerine Ayrıştırmak	19
Şekil 7 Geriye Kıvrımlı Bireysel Emek Arz Eğrisi	20

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1 VAR Granger Causality/Block Exogeneity Wald Test Sonuçları..	25
Tablo 2 Mutluluk ve Gelir	26
Tablo 3 Mutluluk ve Haftalık alışma Saatleri	27
Tablo 4 Gelir ve Haftalık alışma Saatleri.....	27
Tablo 5 DEĞişkenlere Uygulanan Yöntemler ve Sonuçları.....	31
Tablo 6 Değişkenlere Uygulanan Model ve Sonuçları	32
Tablo 7 Ortak Havuz Modeli Testi Sonucu	33
Tablo 8 Sabit Etkiler Modeli Testi Sonucu.....	34
Tablo 9 Rassal Etkiler Modeli Testi Sonucu	36
Tablo 10 Hausman Testi Sonucu	38
Tablo 11 Mutluluğu Kişi Başı Gelir ve Haftalık alışma Süreleriyle Açıklayan Sabit Kesit Panel Regresyon Sonucu.....	39

KISALTMALAR LİSTESİ

ÇSGB: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

GDP: Kişi Başı Gelir

GSYİH: GayriSafi Yurt İçi Hasıla

GSYH: GayriSafi Yurt İçi Hasıla

OECD: Organisation for Economic Cooperation and Development
(Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü ya da İktisadi İşbirliği ve
Gelişme Teşkilatı)

SWLS: Satisfaction With Life Scale (Yaşam Memnuniyet Ölçeği)

WHR: World Happiness Report (Dünya Mutluluk Raporu)

WHW: Haftalık Ortalama Çalışma Saatleri

1.GİRİŞ

Kendi kişisel arzu ve yeteneklerine göre bireyler yaptıkları davranışlar ile içinde bulunan grubun davranış biçimlerinin etkisi altında sosyal bir etkileşim ortamı içerisinde yaşamaktadır (Günaydın, 2007, s.31). Neoklasik iktisatçılara göre bireylerin rasyonel olduğu varsayılırsa birey faydasını en üst düzeye çıkarmaya çalışır ve böylece beklenen faydayı maksimize eder (Dolan vd., 2007). Neoklasik kurama göre insanı toplumsal bir varlık olarak görmeyip insanın içinde doğup büyüdüğü toplum ve o toplumu oluşturan sınıf, grup, değer yargısı, politik görüş, sendika gibi kavramlardan ve de yaş, inanç, cinsiyet, medeni durum gibi sosyo-demografik özelliklerden ayrı tutmaktadır (Gül, 2017).

Mutluluk konusunu ekonomistlerin incelemesinin üç nedeni vardır. Ekonomi politikası ilk olandır. Kurumsal faktörlerin etkisi ise ikincisidir yani bireysel refah için sosyal sermayenin büyüklü ve hükümetin güvenilirliğidir. Kişisel refahın oluşumunu anlayabilmek ise üçüncüsüdür. En genel şekilde öznel refah yaşam tatmini ve bireysel mutluluk hakkında kişisel sorular kullanarak ölçülmektedir (Selim, 2008).

Kimi çalışmalarda literatür incelendiğinde yaşam memnuniyetinin mutluluğu kapsadığı savunulurken, bazı çalışmalarda ise yaşam memnuniyeti ve mutluluk eşanlamlı olarak kullanılmaktadır (Şeker, 2016).

Emek, bütün malların değişim değerinin gerçek ölçüsüdür (Smith, 2016, s.31). Emek arzının ortaya çıkışında aralarında bir hayli sık ve yoğun etkileşim olan unsurları; çalışılan süre, çalışılan miktarı ve ücret seviyesi olarak toplayabiliriz (Lordoğlu, 1986, s.44).

Keynes 1930'da yazdığı Economic Prospects for our Grandchildren (Torunlarımız İçin Ekonomik Beklentiler) makalesinde gelecekte insanların teknolojik gelişmelere bağlı olarak haftada 15 saat çalışacağımızı tahmin etti (Worstall, 2015). Ancak çalışma süresi, 22/05/2003 tarihli, 4857 sayılı İş Kanunu'nun 63 ve devamı maddelerinde düzenlenmiştir. 4857 sayılı kanunun 63 üncü maddesinde; "Genel bakımdan çalışma süresi haftada en çok kırkbeş saattir. Aksi kararlaştırılmamışsa bu süre, işyerlerinde haftanın çalışılan günlerine eşit

ölçüde bölünerek uygulanır.” şeklinde ifade edilir (4857 sayılı İş Kanunu, 2003). Haftalık çalışma süresi tarafların anlaşmasıyla, günde onbir saati aşmamak şartıyla işyerlerinde haftanın çalışılan günlerine değişik şekillerde uygulanabilir (Tekin, 2015).

Boyce vd .(2010)’a göre geleneksel ekonomiye göre gelir ve mutluluk getirir çünkü bireyin faydasını arttıracak mallarla değiştirilebilir. Bu nedenle gelir ve mutluluğun nedensel olarak bağlantılı olduğu varsayılır ve daha yüksek gelir elde edenler daha fazla mutludur hipotezini çıkarır (Boyce vd., 2010).

1.1. Mutluluğun Tanımı

Mutluluk tanımı konusunda değişik görüşler barındırır da birçok kişinin yaşamında ulaşması hedeflenen kesin bir amaç olarak tanımlanmaktadır. Hemen herkesin ulaşmak istediği mutlu olmaya gidilen yolda iktisatçılar da ekonomik unsurların etkisini araştırmaktadırlar. Bu konuda yapılan çalışma 1960’lara kadar önemli sayılmayacak kadar az sayıda çalışmadır ancak 1960’lardan sonra yapılan çalışmalarda süratli bir yükseliş olmuş ve mutluluk alanında 2010 senesinde yapılan çalışma yayını sayısı senede 300’ün üzerindedir (Dumludağ, Veenhoven, 2015). Mutluluğun belirleyicini saptamaya yönelik çalışmalar, farklı bakış açılarına göre değişik şekillerde sınıflandırılmıştır. Günümüzde iktisat bilimiyle de ilişkilendirilen mutluluk kavramı ve mutluluğu ölçmeye dayalı araştırmalar, mutluluk ekonomisi çerçevesinde ele alınmaktadır. Mutluluğu etkileyen birçok faktör olmasına bağlı olarak üzerinde uzlaşmış tek bir mutluluk formülü bulunmamaktadır. Dolayısıyla mutluluğu iktisatla ilişkilendiren literatürdeki çalışmalarda, tek bir modeli öne çıkarmak mümkün değildir (Şeker, 2016, s.75).

Mutlu insanlar daha iyi çalışırlar, işleriyle ve çalışma arkadaşlarıyla ilgilenenler çok daha verimli çalışırlar (McKee, 2014).

2012'den bu yana, Gallup'un Dünya Anketi , yüksek oranda yayınlanan Dünya Mutluluk Raporunda yayımlanan yaşam memnuniyeti sıralamasının arkasındaki küresel veri kaynağı olmuştur (www.gollup.com).

Örneğin WHR’ın en mutlu ülke olarak Finlandiya’yı yayınladığı raporda ülkenin en az yolsuzluğun yaşandığı ve en sosyal olarak yaşayan ülkeler arasındadır.

Eğitimin desteklendiği ülkede çalışan nüfusun %25'i ziraat ve ormancılıkla ilgilenir (Türkiyegazetesi.com). Bireylerin yaşam memnuniyeti veya mutluluğu yaşam koşullarının mevcut durumuna göre önemli ölçüde uyum sağlamaktadır (Aktaş, 2015). Mutluluğun ölçüm sonuçlarının yüksek olduğu ülkelerde, insanların hayatlarını daha abartılı ve gösterişli yaşadıkları sonucuna varmak mümkün olsa da uygulamada durum böyle değildir (Veenhoven, 1996).

1.1.1.Mutluluk Dönemleri

Mutluluk batı dünyasında üç dönemde ele alınmıştır. Erken dönem (Antik Yunan düşüncenin olduğu dönem), aydınlanma dönemi ve refah devleti devleti dönemidir. Mutluluk erken dönemde öncü olarak Platon ve Aristo gibi birçok kişinin ilgi alanına girmiş, farklı tanımlamalar yapılmış olan mutluluk tartışılmıştır ve mutlu olmaya erişebilmenin yöntemleri araştırılmıştır (Dumludağ, 2015).

17. yy da aydınlanma yaşanınca düşünce tarzında iki mühim farklılaşmaya sebep olmuştur. Bir yandan kiliselerin dini kaynak göstererek gerçekleştirdikleri incelemeler yerine olguların araştırılmasına yönelim başlarken, öbür yandan kalıplaşmış düşünceler ve gelenekler yerine de ön plana akıl yürütme çıkmıştır. Bakış açısının değişmesi neticesi; mutluluğa erişmek yeniden mühim bir gaye haline gelmiştir. Akıl yürütme ile mutluluğun daha da fazlalaştırılabileceği kanısına varılmıştır (Dumludağ, 2015).

Aydınlanma düşünürlerinin18. yy da betimlediği birçok şey gerçekleşti. Giderek hız kazanan modern toplumlardaki giderek yaygınlaştırılmış eğitim sektörü ve araştırma endüstrisi ile mantık (sorgulama) geleneksel düşüncelerin yerini aldı (Dumludağ, 2015).

1990'lı senelerde gerçekleşen globalleşmeyle beraber farklılaşan hayat şartları refahın ölçülmesinde fazlaca ele alınan gelir yöntemini yeterli olmadığı kanısını kılmaya başlamıştır. Bu süreçte özellikle, refahın ölçülmesinde ve tanımlanmasında yeni düşüncelere duyulan ihtiyaç artmıştır. Gelirin yanı sıra refahın ölçülmesinde farklı etkenlerinde incelenmesi gerekmektedir (Akar, 2014).

Yayımladığı 2002 senesindeki “Authentic Happiness (Gerçek Mutluluk)” yayınında Amerikan Psikoloji Derneği başkanı Seligman, mutluluğu bağlılık, haz ve anlam olmak üzere üç farklı bileşenden oluştuğunu söylemiştir (Şeker, 2009).

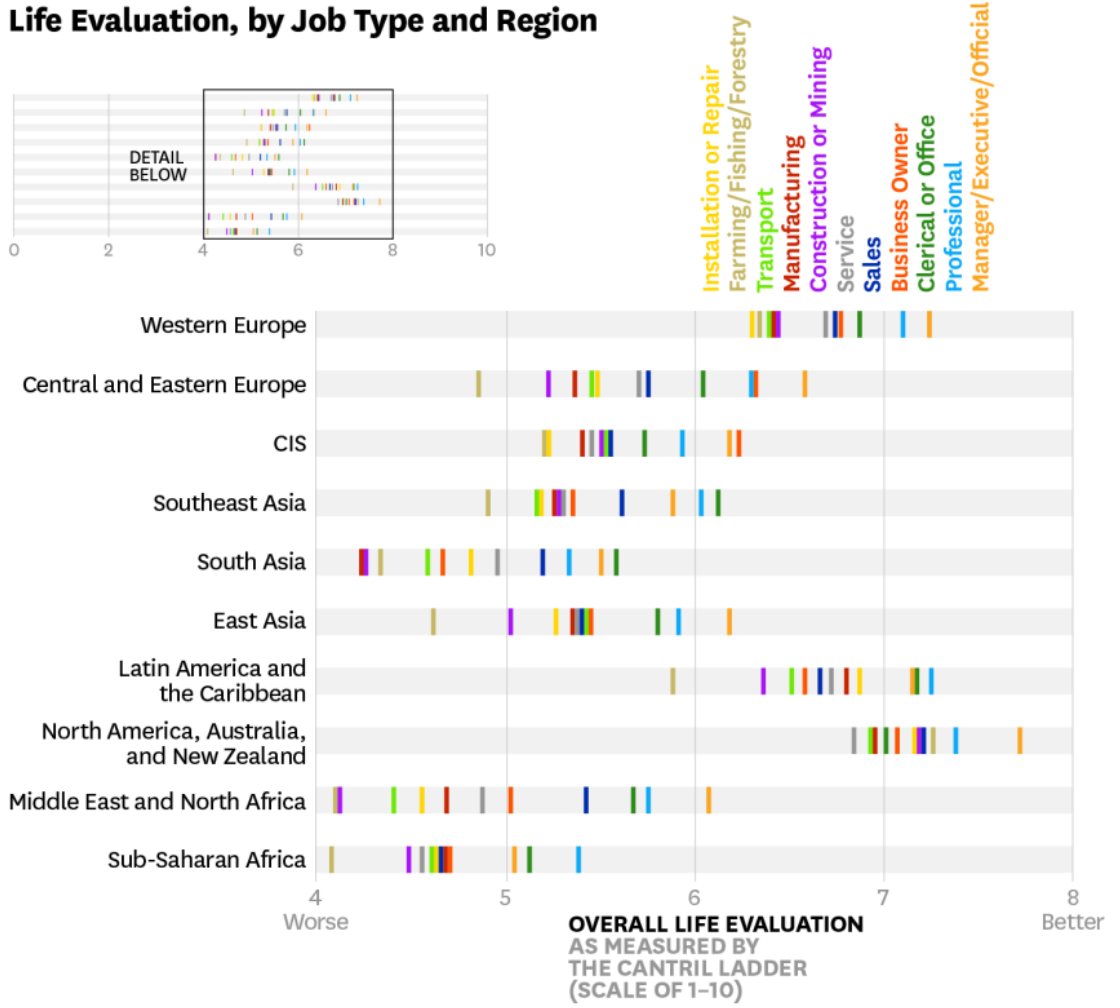
Amaçlarına ulaşamayan bireylerin mutlu olmadığı, ulaşan bireylerin mutlu olduğu söylenebilir (Arthaud-Day and Near, 2005). Kahneman’a göre bireyler değerlendirme koşullarını adapte etme yönelimindedirler ve içerisinde oldukları durumun ızdırap veya memnuniyet verici bölüme yönelik odaklanmaları zaman içinde azalma göstermektedir (Aktaş, 2015).

1.1.2. Mutluluk ve Meslek Arasındaki İlişki

Dünya Mutluluk Raporu'nun son bir bölümünde iş ve mutluluk arasındaki ilişkiye daha yakından bakmaya başlamıştır. 2006'dan bu yana büyük ölçüde dünya genelinde 150'den fazla ülkedeki insanları araştırmakta olan Gallup Dünya Anketi'ne dayanıyor sonuçlar. Dünyanın dört bir yanındaki yüz binlerce kişiden gelen verileri analiz edilmesini ve elemanlarının çalışma şeklini araştırılmasını sağlıyor (Neve ve Ward, 2017).

Şekil 1 Mesleklere Göre Mutluluk

Life Evaluation, by Job Type and Region



NOTE THE COMMONWEALTH OF INDEPENDENT STATES (CIS) IS AN ALLIANCE OF FORMER SOVIET REPUBLICS.
SOURCE JAN EMMANUEL DE NEVE AND GEORGE WARD, BASED ON 2011-2013 GALLUP WORLD POLL DATA

© HBR.ORG

Kaynak: Jan Emmanuel De and George Ward

Gallup World Poll'e 11 geniş iş türü kaydedilmiştir. Mevcut kategoriler; kurulum veya onarım yapan, çiftçilik/balıkçılık/ormancılık, taşımacılık, imalatçılık, inşaat veya madencilik, hizmet, satış, iş sahibi olan, ofis çalışanı, profesyonel, müdür/yönetici/memur dahil olmak üzere birçok işi kapsar. Hangi çalışma gruplarının genellikle daha mutlu olduğu incelendiğinde, ilk fark edilen şey, mavi yakalı işlerde çalışan insanların, dünyadaki her bölgede daha düşük düzeyde genel mutluluk rapor ettikleridir. Bu, inşaat, madencilik, imalat, taşımacılık, tarım, balıkçılık ve ormancılık gibi emek yoğun sektörlerde geçerlidir (Neve ve Ward, 2017).

İş-yaşam dengesi, insanların mutluluğunun özellikle güçlü bir göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer faktörler arasında iş çeşitliliği ve yeni şeyler öğrenme ihtiyacı ile çalışanın zevk aldığı bireysel özerklik düzeyi sayılabilir. Dahası, iş güvenliği ve sosyal güvenlik de mutlulukla pozitif bir ilişki kurarken, sağlık ve güvenlik için risk içeren işler genellikle daha düşük mutluluk düzeyleriyle ilişkilendirilir. İş tatmini açısından yukarılarda yer alan ülkelerin, manevi bu iş özelliklerine hitap ederek daha kaliteli işler sağladığı düşünülmektedir (Neve ve Ward, 2017). Bu durumda emek yoğun ülkelerin beklenen mutluluk seviyelerinin de sermaye yoğun ülkelere göre daha düşük olması olası bir sonuçtur.

1.2. Gelir ve Ücret Teorileri

Gelir bireylere isteklerini satın alma ve temel ihtiyaçlarını karşılama gibi olanaklar sağlanmaktadır (Kangal, 2013).

1.2.1. Gelir

Yaşam standardını sınıflara, toplumlara, dönemlere göre farklılık gösteren, bireyler tarafından tüketilen hizmet ve mal miktarı olarak açıklanabilir. Buna en iyi verilebilecek örneklerden bir tanesi satın alma gücüne göre kişi başına düşen milli gelir verilebilir. Yaşam doyumu da bireyin beklentileri doğrultusunda yaşam kalitesi faktörlerinden elde edilen duygularla ilintili olarak mukayese edilen mutluluğa göre daha somut dayanakları olan kavramlardan birisidir (Şeker, 2011).

1.2.2. Ücret ve Ücret Teorileri

Ücret, üretime katılanların aldıkları pay ya da kısaca üretime katılan emeğin fiyatı diye tanımlanabilir (Dinler, 2010). Genel olarak ücretlerin nasıl oluştuklarına ve düzeylerine ilişkin çeşitli iktisatçılar tarafından ileri sürülen görüşlere ücret teorileri adı verilmektedir (Işığışık, 2011, s. 71).

1.2.2.1. Geleneksel Ücret Teorileri

Geleneksel ücret teorilerini klasik teori, ücret fonu teorisi ve artık değer teorisi olarak üç başlıkta inceleyebiliriz.

a. Klasik Teori veya Emeğin Tunç Yasası: Sisteme yaklaşımlar, A. Smith, D. Ricardo, J. S. Mill, R. Maltus, J.B. Say olarak sıralanabilir (Lordoğlu, 1986, s. 26).

Ricardo'ya göre alınıp satılan herşey gibi, ölçüsü fazlalaştırılıp eksiltilebilen emeğin, bir piyasa bir de doğal fiyatı mevcuttur. Emeğin doğal fiyatı emek verenlerin hayatta kalabilmelerini ve soylarını devam ettirebilmeleri için gerekli olan fiyattır (Ricardo, 2016, s. 85).

b. Ücret Fonu Teorisi: J.S..Mill tarafından sunulan teori de ücretler bir ekonomide işçilik/sermaye oranına göre belirlenir. Bu oran sermaye ya da sermayenin bir bölümünde ortaya çıkar. Burada söz konusu olan sermayenin bir bölümü emek gücü satın almak için bir bölümünün de makinalar ve hammaddeler için ayrılması söz konusudur. Emek satın alınmasına ayrılan pay çok basit olarak çalışanlar arasında bölüştürülür. Çalışan sayısının artışı ortalama ücreti de düşürecektir.

c. Artık Değer Teorisi: Marx (2011)' e göre örneğin; 1 saatlik bir işgücünün, 6 şilinlik bir para değeriyle temsil ediyor olsun. Olasılıklarından biri eş değerlerin birbirleriyle değiştirilmesi ve işçinin 12 saatlik emeği için 6 şilin olmasıdır. Bu durumda emeğin fiyatı ürünün fiyatına eşittir. Böyle bir olasılıkta işçi emeğini satın alan kimse için artık değer yaratmaz. Diğer olasılık ise işçinin 12 saatlik emeği için 6 şilinden daha az bir gelir elde etmesidir. Eşit olmayan değerlerin bu biçimde eşitlenişi değer belirlenmesini ortadan kaldırır (Marx, 2011, s. 514).

1.2.2.2. Çağdaş Ücret Teorileri

Çağdaş ücret teorilerini marjinal verimlilik teorisi, pazarlık ve satın alam gücü teorisi, içerdekiler-dışardakiler teorisi, örtük (zımni) sözleşme teorisi ve etkin ücret teorisi olarak beş başlık altında inceleyebiliriz.

a. Marjinal Verimlilik Teorisi: Lordoğlu'na göre tam rekabet koşullarına dayalı bir piyasada arz ve talebin bulunduğunu varsayar. İşletmede ücret üretim sürecine katılan en son işçinin toplam çıktıda yarattığı değişiklik olan marjinal verime eşit olacaktır. Marjinal verimlilik teorisi belirli bir istihdam düzeyinde ücretlerin olabileceği en yüksek düzeyi yani tavanı belirler. Bu tavan verimliliği

arttırmak suretiyle yükselmedikçe ücret düzeyinin artması mümkün olmaz (Lordoğlu, 2013, s. 92).

b. Pazarlık ve Satın Alma Gücü Teorisi: Ücretlerin pazarlık ve satın alma gücü teorisine göre sınırları üst ve alt olarak mevcuttur ve üst ve alt sınır arasında bir yerde fiili ücret meydana gelir. İşverenlerin işçiye olan gereksiniminin aciliyeti bu düzeyin belirlenmesinde önemlidir. İşveren ve işçi arasında gerçekleşecek olan pazarlık doğrultusunda fiili ücret düzeyi belirlenecektir ancak bu kuram üst ve alt sınırları konusunda bir açıklama getirmemektedir (Lordoğlu, 2013, s. 93).

c. İçerdekiler-Dışardakiler Modeli: Bu teoriye göre işgücü grubu iki çeşittir ve bunlar içerdekiler, firmayla pazarlık zamanında ilişki halinde olan, çıkarları sözleşme içerisinde dikkate alınan işçilerdir. Firmayla ilişki içinde olmayan ikinci grup dışardakiler firmanın sözleşme hazırladıktan sonra kiralayabileceği işçilerdir. İşverenin işyerinde çalışmakta olan içerdeki işçileri işten çıkarmak yerine dışardaki iş arayan işçilerin bir maliyeti olduğunu vurgular, işe alma ve işten çıkarma ile ilgili idari ve kanuni yükümlülüklerin getirdiği maliyetin yanı sıra işveren için yeni işe alınan kişinin oryantasyon dönemi ve iş başındaki eğitiminden bir maliyet söz konusudur. Bu maliyetin farkında olan içerdekiler bu durumu ücret pazarlığına paylarını arttırmaya yönelik olarak kullanır (Yüksel, 2006).

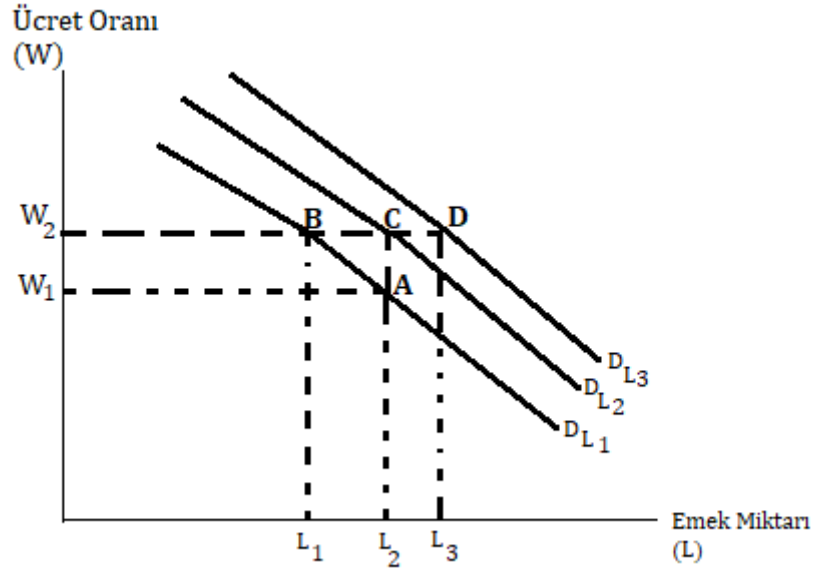
d. Örtük (Zımnı) Sözleşme Modeli: İşveren ve işçi arasındaki işle ilişkili ödeme ve görevleri sınırlayan iş sözleşmelerinin iki çeşidinden söz edilebilir. Bunlardan ilki olan açık sözleşmelerde, sendika ile firma arasında bağtlanan sözleşmelerde olduğu gibi, herhangi bir uyuşmazlık durumunda olayların nasıl çözümleneceği açıkça belirlenir. Ancak, sendikasız çalışan işçiler için açık sözleşmeler söz konusu değildir. Bu tip işçiler örtük sözleşmelerle işyerinde istihdam edilirler. Örtük sözleşmeler, uyuşmazlık hâlinde, işçi ve işverenin neler yapması gerektiğini gösteren, her iki tarafça paylaşılan bir tür enformal anlaşma şeklidir. İki sözleşme tipi arasındaki en önemli fark, açık sözleşmeler yasal olarak denetlenebilirken, örtük sözleşmelerin denetlenememesidir (Lordoğlu, 2013, s. 95).

e. Etkin Ücret Teorisi: Etkin ücret kuramına göre çalışan insanların bedensel ve moral sağlıkları onlara verilen ücretlerle yakından alakalıdır. Kısacası ne kadar fazla ücret verilirse çalışan insanların verimleri ve sağlıkları o boyutta gelişim

sağlayacaktır. Yani etkinlikle ücretler arasındaki ilişkinin ayrıca istihdam üzerinde de pozitif yönlü etkisi olduğu varsayılmaktadır (Lordoğlu, 2013, s. 94).

Firmanın emek talep eğrisi elde edilirken emeğin homojen olduğu ve ücretlerde meydana gelen bir değişikliğin emeğin marjinal ürün eğrisini, dolayısıyla emek talep eğrisini, değiştirmedeği varsayılmıştı. Buna göre, ücretlerde meydana gelen değişmeler emek talep eğrisi üzerinde hareket ile açıklanmakta idi. Örneğin, bu görüşe göre ücretlerin yükselmesi kaçınılmaz olarak istihdamın azalmasına neden olacak, istihdamdaki azalma ücretin yükselme oranına ve emek talep esnekliğine bağlı olacaktır. Marjinal verim teorisinin bu yaklaşımı, ücretler ile verimlilik arasında ücretlerden verimliliğe doğru bir ilişki olmadığı şeklinde özetlenebilir (Biçerli, 2007, s. 186-187).

şekil 2 Etkin Ücret Teorileri



Kaynak: Mustafa Kemal Biçerli-Çalışma Ekonomisi

Ücret W_1 ve istihdam L_1 iken (A noktası); ücretin W_2 'ye yükselmesi ile birlikte etkin teorilerine göre emek verimliliği de artacağından istihdam L_2 'ye gerilemez, emek verim ücret oranı ile aynı oranda artarsa emek talep eğrisi DL_2 'ye daha fazla artarsa kayar. Yani ücretler yükselince istihdam azalmak yerine aynı kalabilir veya artabilir (Biçerli, 2007, s. 187).

Başlangıç ücretinin W_1 ve istihdam düzeyinin L_2 olduğunu varsayalım. Ücret W_1 'den W_2 'ye yükseldiğinde, etkin ücret teorilerine göre, yüksek ücret normalde beklediğimiz gibi istihdamı L_1 'e geriletmeyecektir. Bunun yerine ücretlerin yükselmesi verimliliği arttıracak, bu da emek talep eğrisini DL_2 veya DL_3 'e doğru kaydıracaktır. Örneğin, ücretler arttığında emek verimliliği de aynı oranda artarsa, işverenin maliyetlerinde bir değişme olmayacak, dolayısıyla istihdamın azalması gerekmeyecektir. Bu nedenle ücret artışı DL_1 eğrisi üzerinde A'dan B' ye değil DL_1 eğrisi üzerindeki A noktasından DL_2 eğrisi üzerindeki C noktasına hareketle gösterecektir. Ücret artışı sonucunda şayet emek verimliliği ücretlerden daha fazla yükselmişse, istihdam azalmak yerine artabilecektir de. Böyle bir durumu da şekilde A noktasından D noktasına hareketle gösterebiliriz. Sonuç olarak, etkin ücret teorilere göre W_1 ücret düzeyinde istihdamın ne olacağını ücretlerin verimlilik üzerindeki kesin etkisini bilmeden belirlememiz mümkün değildir (Biçerli, 2007, s. 188).

Etkin ücret teorilerine göre ücretlerin farklı sebeplerden ötürü verimliliği direkt etkilendiğini inanan işverenler, verimliliğin artmasını sağlamak amacıyla işçilerine diğer işyerlerinden elde edebileceklerinden daha çok ücret verirler. Oluşan bu ücret piyasa denge ücretinin üstünde olacaktır. (Biçerli, 2007, s. 188).

1.3. Emek Arzı

Kişilerin çalışıp çalışmamaya veya ne kadar süre çalışacaklarına nasıl karar verdikleri sadece kendileri açısından değil, aynı zamanda ekonominin geneli açısından da oldukça önemli bir husustur. Kişilerin emeklerini arz etmeleri kendileri için gelir elde etmelerinin başlıca yolu olmasının yanı sıra, makro açıdan emek arzı bir ekonominin üretim kapasitesini belirleyen unsurların başında gelmektedir. Hem nitelik hem yasalarında çalışan kişilerin sayısı veya çalışma süreleri toplamı gösterirken, nitelik boyutunu işgücünün vasıf derecesi göstermektedir. Bu ünite emek arzının nicelik boyutu incelenirken, konunun diğer boyutuna eğitim ekonomisi ile ilgili ünite yer verilecektir (Biçerli, 2007, s. 15).

İnsanların çalışma kavramına yaklaşımları farklılık göstermektedir. Bazı kişiler piyasada çalışmama kararı alırlarken, çalışma kararı alan bireylerin de çalışma

süreleri birbirinin aynı değildir. Örneğin; bazı kişiler kısmi zamanlı (part-time) bir işte çalışmayı tercih ederlerken, bazıları ise esas işlerin dışında gece de ikincil bir işte çalışmaktadır (Biçerli, 2007, s. 15).

Bireylerin emek piyasası ile ilgili kararları genelde ailenin ortak görüşü ile belirlenir. Ancak, konunun açıklanmasında en uygun yol olduğundan, burada önce bireyin çalışıp çalışmama kararını nasıl verdiği neo-klasik çalışma/boş zaman modeli çerçevesinde incelenecektir. Bu maksatla ücretler ve ücret dışı gelir başta olmak üzere bazı unsurların bireylerin çalışma kararlarını nasıl etkileyebileceği tartışılacak, ünitenin sonunda ise burada kullanılan modeli hangi unsurların sınırladığı incelenecektir. Ailenin ortak kararının bireyin emek arzını nasıl etkilediği ise işgücüne katılım oranının inceleneceği sonraki ünite de anlatılacaktır (Biçerli, 2007, s. 15).

1.4. Mutluluğun Nitel ve Nicel İnceleme Yöntemleri

Mutluluk, yaşam memnuniyeti ve yaşam doyumu birbirleriyle oldukça yakından ilişkili, karşılıklı etkileşimleri olan kavramlar iken, bu kavramlara kıyasla yaşam kalitesi kavramı daha somut ve objektif bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Memnuniyet ve mutluluk açıklanırken öznel iyi oluş hali merkeze alınırken, yaşam kalitesinde hem nitel hem de nicel değerler birlikte değerlendirilmelidir (Şeker, 2016, s. 21). Yaşam kalitesi, insanların yaşam biçimleri, ilişkileri, biyolojik durumları ve içerisinde buldukları çevrenin nitel ve nicel değerlerinin toplamı olarak tanımlanabilir (Şeker, 2011).

Literatüre bakıldığında mutluluğun ölçülebileceği hususu ilk defa 19 yüzyılda Jeremy Bentham tarafından gündeme getirilmiştir (Şeker, 2016).

Mutluluğu ölçmeye ilişkin olarak gerçekleştirilen araştırmalardan biri de geçmişten günümüze kadar devamlılık gösteren bir çalışma olan İsveç Değerler Araştırmasıdır ve 1981'den itibaren belirli dönemlere göre yürütülen çalışma, ilk olarak 1981-1984 yıllarını için gerçekleştirilmiştir (Deviren, Yıldız, 2017).

Dünya Mutluluk Raporu nüfusların nasıl hissettiğini tarafından ülkeleri Değerlendiren ilk rapordur (www.gollup.com).

Verileri toplama araçlarından bazıları aşağıda incelenmiştir.

Zung Depresyon Ölçeği: Bu ölçek Zung tarafından 1965 senesinde geliştirilen 20 maddelik öz bildirim tarzı olan bir ölçektir. Ölçeğin tipi 4' lü Likert (1- Hiçbir zaman, 4- Her zaman) tarzındadır. Ölçekte 2.,5.,6.,11.,12.,14.,16.,17.,18. ve 20. maddeler terst olarak kodlanmaktadır (Doğan, Çötök, 2011).

Yaşam Memnuniyet Ölçeği: Bireylerin yaşam memnuniyeti ölçmek için Emmons, Diener, Griffin ve Larsen tarafından 1985 yılında oluşturulan ölçektir. Ölçeği oluşturmak için katılan denekler psikoloji dersine kayıtlı olan 176 lisans öğrencisidir. SWLS'deki ortalama puan 6.43, standart sapma 23.5'tir ve en az verilen puan 5 iken en fazla verilen puan 35'tir. Ölçek 5 maddeden oluşmaktadır ve 7'li likert ölçeği (1- Kesinlikle katılmıyorum, 7- Kesinlikle katılıyorum) kullanılmaktadır (Diener vd., 1985).

Yaşam Yönelimi Testi: İyimserliğin ve yaşama bakışlarının değerlendirildiği Scheier ve Carver tarafından 1985 yılında oluşturulan ölçektir. Ölçeği oluşturmak için katılanlar 79 erkek ve 62 kadın psikoloji lisans öğrencisidir. Ölçek 12 sorudan oluşuyor ve 5'li likert ölçeği (0- Kesinlikle katılmıyorum, 4- Kesinlikle katılıyorum) kullanılmıştır (Scheier, Carver, 1985).

Oxford Mutluluk Ölçeği: Bireylerin mutluluğunu ölçmek için Hill ve Argyle tarafından geliştirilen ölçektir. Ölçek 29 sorudan meydana gelmekte ve 6'lı likert ölçeği (1-Kesinlikle katılmıyorum, 6- Kesinlikle katılıyorum) kullanılmaktadır (Hill, Argyle, 2002).

Pozitif-Negatif Duygu Ölçeği: Clark, Tellegen ve Watson tarafından oluşturulmuştur. Ölçeğin 10'u pozitif, 10'u negatif, 20 his ifadesinden meydana gelmektedir. 5'li Likert tipi (1-Hiç uygun değil, 5-Tamamen uygun) bir cevaplama anahtarı mevcuttur (Doğan, Sapmaz, 2012).

2. BÖLÜM LİTERATÜR İNCELEMESİ

2.1. Türkiye’deki Çalışma Süresi

Türkiye’ 4857 sayılı iş Kanununa göre “Fazla çalışma süresinin toplamı bir yılda ikiyüzyetmiş saatten fazla olamaz” (4857 sayılı İş Kanunu). Yapılan denetimlerde hemen hemen işyerlerinin tamamında yıllık fazla mesai miktarının 270 saatin üzerinde olduğu görülmüş, telkinlerde bulunulmuş ancak kontrol denetimlerinde bu eksikliğin devam ettiği görülmüştür (ÇSGB, 2011). Türkiye’de yaşanan yapısal işsizlik ve ekonomik krizlerde, istihdamda daralmaya ve bir kısım işgücünün işini kaybetmesine neden olmaktadır. Ekonominin ve işgücü piyasasının yapısal olumsuzlukları, işgücü için istihdam ve gelir güvencesini tehlikeye düşürmekte; işsiz ve gelirsiz kalmaktansa mevcut koşulların işçi tarafından kabul edilmesine yol açmaktadır. Bu koşullar, işverenin yasal çalışma sürelerinin dışında işgücü istihdamını kolaylaştırmaktadır (Kuzgun ve Aydın, 2009).

Türkiye’de çalışma süresinin 4857 sayılı kanunla belirlendiği haftada en fazla kırkbeş saat olduğu önceki bölümlerde bahsedilmiştir. OECD verileri incelendiğinde Türkiye’nin 2004 yılında haftada ortalama ellibir saat ve 2018 yılında ki kırkaltı saat çalıştığı verilerde ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan bu çalışma süreleri Türkiye için çalışma saatinin fazla olduğunu söylemek mümkündür. OECD ülkelerinin çalışma süreleri incelendiğinde otuzyedi saat ve civarında olduğunu söylemek mümkündür (https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=AVE_HRS#). Türkiye’nin 2019 yılının Ocak ayından Mayıs ayına kadar yayınlanan çalışma saatleri incelendiğinde kırkdört saat olduğunu söylemek mümkündür (TÜİK, 2019). Türkiye’de yıllar içinde değerlendirme yapıldığında çalışma saatleri günümüzde azalmaktadır ancak OECD nin çalışma saatlerinden hala fazla olduğu söylenebilir.

Çalışma süresinin sağlıkla etkisini inceleyen birçok araştırmada haftalık 50 saatin üstünde yapılan çalışmalar incelenmiştir. Fazla çalışmanın işin ve işçinin verimine olumlu yönde katkı yapabileceğini söylemek oldukça zordur. Güncel bilgiler insanların sağlıklı ve güvenli olmaları için tam olarak ne kadar çalışmalarını gerektiğini belirlemede yetersiz kalsa da birçok görüş haftada 40-50 saat arası

çalışmada birleşmektedir. Yakın bir zamana kadar pek çok araştırmancın, fazla çalışmanın sağlığa etkisini ruh sağlığı ve kardiyovasküler 141 bozukluklar ile sınırlandırmış olmasına karşın son zamanlarda başka bir potansiyel etkisi üzerinde yoğunlaşmıştır (Sezgin, 2013).

2.2. Çalışma Süresi ve Mutluluk İlişkisi

İş, dünyada mutluluğu geliştiren önemli faktörlerden biridir. Birçok çalışma zaten iş-yaşam dengesi ve sağlık, yaşam doyumu arasındaki ilişkiyi ortaya koyan çalışmalar yapmışlardır. Uzun çalışma saatleri, insanların mutluluğuna ciddi şekilde zarar veriyor (Namie, 2016). Çalışma süresi ve mutluluk arasındaki ilişki incelendiğinde kültür aşan kültürler arası farklar var hem de bireysel farklılıklar olduğu gözlenmektedir (Valente- Berry, 2015). Hugles ve Parkes (2007) tarafından yapılan çalışma da çalışma saatleri, sağlık sonuçları ve mutluluk olarak üçlü incelendiğinde daha uzun çalışma saatlerinin daha düşük sağlık verileri ve daha az mutlulukla ilişkili olduğunu kanıtladı (Hugles-Parkes, 2007). Belirli bir noktadan sonra fazla çalışmanın daha az mutluluğa neden olduğunu söylemek mümkündür (Namie, 2016).

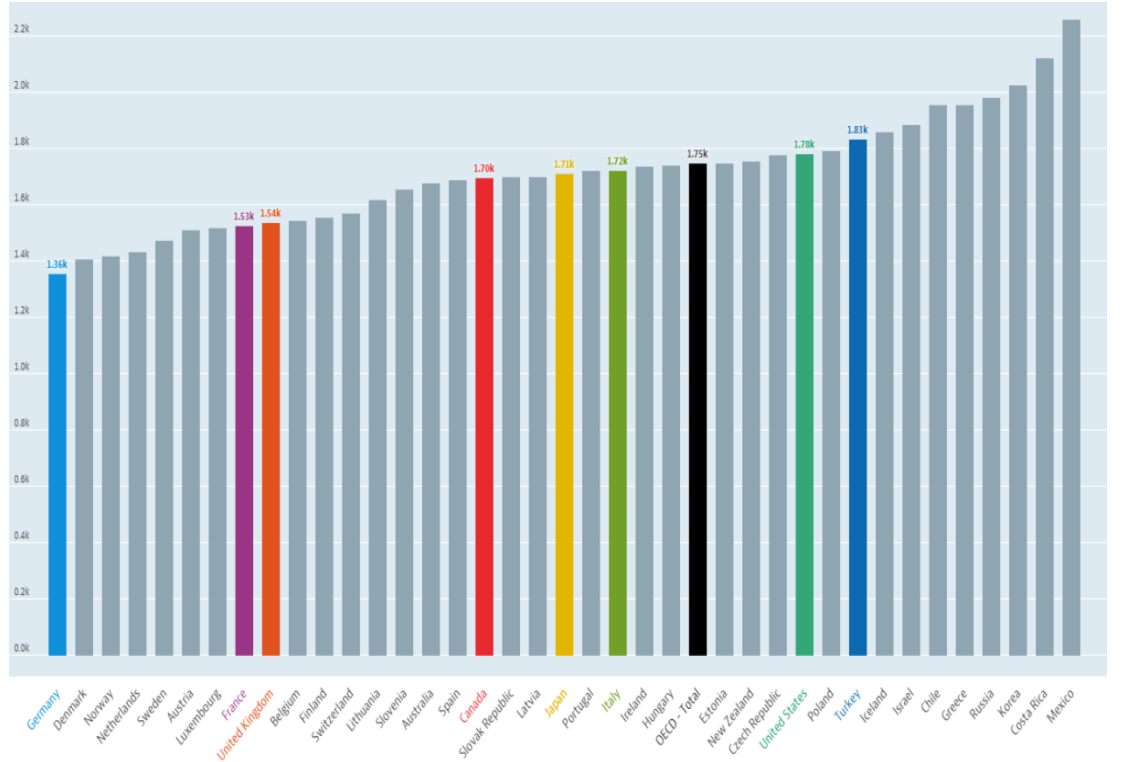
Çalışmalarımız elbette ki hayatımızı etkiliyor ancak ofise gitmekten daha fazla mutluluk var. Örneğin WHR sıralamada bazı faktörlere dikakt çekmektedir. En mutlu ülkeler mutluluğu desteklediği düşünülen altı unsuru destekler. Bu unsurlar: sağlıklı yaşam beklentisi, gelir, güven, özgürlük, sosyal destek ve cömertliktir (Thibadeaux, 2018).

Çalışılan saat süresi sadece verimliliğimizi değil, aynı zamanda mutluluğumuzu da etkilediği yapılan çalışmalarla ortaya çıktı (Merle, 2018).

Emek verimliliği ile ücret arasında pozitif ilişki olması muhtemeldir. İşçi daha yüksek ücret aldığında beslenmesi ve sağlığı daha iyi olacağı için fiziki kabiliyeti artacaktır. Teoriyi savunanlara göre, yüksek ücretlerin beslenmeyi ve sağlığı iyileştirip emek performansını arttırması az gelişmiş ülkeler için geçerli olabilse de, gelişmiş ülkelerde yüksek ücretlerin işgücü performansı üzerindeki etkisi göz ardı edilebilecek düzeydedir. (Biçerli, 2007, s. 99-100).

Arařtırmalar, verimin haftada elli saatten sonra hızlı bir řekilde dūřtūđünü ve ellibeřinci saatten sonra bir ařađı yōnlū yūksok bir ivme ile azaldıđını gōsteriyor (Merle, 2018).

řekil 3 Őlkelerin Yıllık alıřma Sūresi



Kaynak: OECD 2019

OECD'nin gūncel Őlklerin yıllık çalıřma sūrelerini inceleyen arařtırması incelendiđinde en uzun çalıřanlar listesinde 38 OECD Őlkesi arasında ilk beři sırayı; Meksika, Kosta Rika, Gūney Kore, Yunanistan ve Rusya alıyor (OECD (2019), Hours worked (indicator)).

Şekil 4 OECD Ülkelerinde Yıllık En Uzun Çalışma Saatleri

OECD ülkelerinde yıllık en uzun çalışma saatleri		
Sıra	Ülke	Kişi başına yıllık ortalama çalışma saatleri
1	Meksika	2,225
2	Kosta Rika	2,212
3	Güney Kore	2,069
4	Yunanistan	2,035
5	Rusya	1,974
5	Şili	1,974
14	Türkiye	1,832
16	ABD	1,783
22	Japonya	1,713
26	İngiltere	1,676
38	Almanya	1,363

Kaynak: BBC.com Çalışma Saatleri En uzun OECD Ülkeleri (25.04.2018)

Çalışma saatlerinin uzunluğu ILO'nun yaptığı çalışmaya göre orta ve düşük gelirli ülkelerin diğerlerine göre daha fazladır. İş güvenliği, düşük maaşlı çalışma, o ülkenin kültürel yapısı ve serbest meslek çalışanlarının toplama oranı ülkeler arasındaki farklılıkları yaratan başlıca faktörler olarak sayılabilir (BBC.com).

Haftalık çalışma süresine göre Türkiye bu listede 14. Sıradadır ve İş Kanununa göre 45 saat olarak belirlenmiştir (BBC.com).

Gelişmekte olan ülkelerdeki işçiler gelişmiş ülkelere göre daha uzun saatler de çalışma eğilimindedir ve işçilerin ortalama çalışma saatlerinin daha uzun olmanı Asya iken en kısa olanları Batı Avrupa'yı göstermektedir (Messenger and Nikhil, 2013).

2.3. Çalışma Süresi ve Gelir İlişkisi

Çalışılan yıllık ortalama saatler, yılda ortalama çalışılan toplam saat sayısının, çalışan kişi başına düşen yıllık ortalama sayısına bölünmesiyle tanımlanır. Çalışılan gerçek saatler arasında, tam zamanlı, yarı zamanlı ve yarı yıl çalışanların düzenli

çalışma saatleri, ücretli ve ücretsiz fazla mesai saatleri, ek işlerde çalışma saatleri ve resmi tatiller, yıllık ücretli izin, kendi hastalıkları, yaralanmalar nedeniyle çalışılmayan süreler dahil ve geçici sakatlık, doğum izni, okul veya eğitim, teknik veya ekonomik nedenlerle yavaş çalışma, grev veya iş anlaşmazlığı, kötü hava koşulları, tazminat izni ve diğer nedenler. Veriler çalışanları ve serbest çalışan çalışanları kapsar. Bu gösterge işçi başına düşen saat cinsinden ölçülür (OECD, 2019).

Ülkelerin toplam çalışma saatlerinin işe göre nasıl değiştiği hakkında veri kısıtlamaları nedeniyle daha az biliniyor. Bu yazıda da ortalama çalışma saatleri kullanıldı. Yetişkin başına haftada çalışılan ortalama saatlerin düşük gelirli ülkelerde kişi başına 29.3 saat yüksek gelirli ülkelerde haftada 19.1 saattir. (Bick vd, 2017).

Haftada 48 saatten uzun süre çalışan işçilerin oranı gelişmekte olan ülkelerde, gelişmiş ülkelere kıyasla iki katından fazladır. Bu kadar uzun saatler süren çalışmalar çoğunlukla düşük ücretlerden kaynaklanıyor bu da gelişmekte olan ülkelerde çalışanların gelişmiş ülkelerdekilerle aynı noktada buluşması için uzun saatler çalışması gerekir (Messenger, 2018). Neo-Klasik iktisat çalışma ve boş zaman konusunda çeşitli teoriler geliştirmiştir ve bunlar alt başlıklarda incelenecektir.

2.3.1. Neo-Klasik Çalışma/Boş Zaman Teorisi

Ekonomistler işgücü arzı davranışını analiz etmede neoklasik çalışma-boş zaman tercihi olarak bilinen model kullanılır. Bu model, belirli bir kişinin çalışıp çalışmayacağını; eğer çalışıyorsa kaç saat çalışmayı tercih ettiğini belirleyen faktörleri analiz dışı bırakır. Teori, ekonomik koşullardaki ya da hükümet politikalarındaki değişikliklerin çalışma güdüsünü nasıl etkilediğini kestirmemize olanak tanımlanır (Borjas, 2015, s. 32).

Bir haftada toplam 168 saat vardır. Bu zamanın 68 saatinin yemek, uyumak vb. gibi biyolojik ihtiyaçlarının giderilmesi için harcanıldığı varsaydığımızda geriye 100 saat kalmaktadır. Burada söz konusu bu 100 saatin değerlendirilmesinin boş zaman ile çalışma gibi iki seçenekle mümkün olacağı varsayılmaktadır. Çalışma denildiğinde karşılığında getiri elde edilen faaliyetlerin tümüne harcanılan zaman

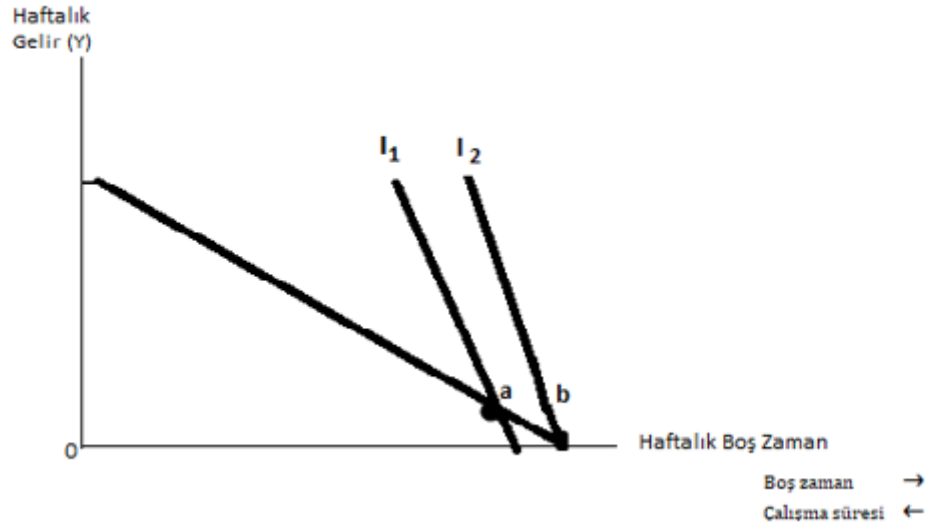
amaçlanırken, boş zaman denildiğinde çalışmanın dışında kalan tüm faaliyetler için kullanılan zamanı ifade eder (Biçerli, 2007, s. 16).

Bir mal veya hizmetin talebi tüketici talebi teorisine göre o mal veya hizmetin fiyatına, alıcı potansiyeli olanların sahip olduğu gelirin miktarına, hizmet ve mallar için tercih ve zevklere bağlıdır. Teoriye göre bizim için diğer faktörler sabitken, bir hizmet veya malın fiyatının yükseldikçe talep edilen miktarın azalacağını tahmin etmemizi sağlar. Teoriye göre benzeri şekilde, söz konusu hizmet veya mal şayet olağan mal ise geliri artan tüketicinin istediği ölçüde artmış olacaktır. Bir mala yönelik tercih ve zevklerin değişmesi ile o malın talebi değişir. Bu talep teorisini bireyin ne kadar boş zamana sahip olma konusundaki kararı açıklamakta da kullanabiliriz (Biçerli, 2007, s. 16).

2.3.2. Fayda Maksimizasyonu ve Çalışmama Kararı

Fayda maksimizasyonunun çalışmama kararı verilerek elde edilmesi de mümkündür. Aşağıdaki şekil böyle bir durumu göstermektedir (Biçerli, 2007, s. 26).

Şekil 5 Çalışmama Kararı İle Fayda Maksimizasyonunun Sağlanması



Kaynak: Mustafa Kemal Biçerli- Çalışma Ekonomisi Kitabı

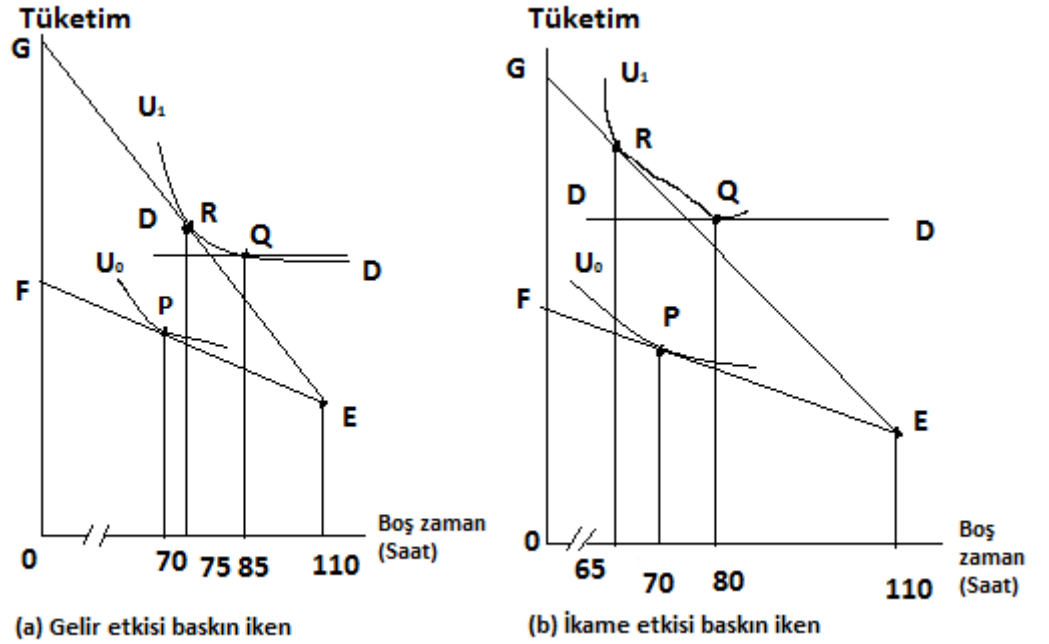
Kişinin şekildeki gibi farksızlık eğrisi bütçe kısıtından dik ise farksızlık eğrisi ile bütçe kısıtı sadece b noktasında birbirlerine teğet olacaklardır. Çalışma süresi bu noktada sıfır olduğundan bireyin tercihi çalışmama yönündedir. Şekilde de gösterildiği üzere farksızlık eğrisinin bütçe kısıtını köşe noktasında kesmesine köşe

çözümü (cornersolution) denir. A noktası şekilde bütçe kısıtı üzerinde bulunarak olası çözümlerden bir tanesidir. Ancak görüldüğü gibi a noktasının ifade edilen fayda düzeyi (I_1) b noktasının fayda düzeyinden (I_2) düşüktür. Orijinden itibaren bütçe kısıtını kesen pek çok farksızlık eğrisi çizmek mümkündür. Ancak bunlardan sadece I_2 hem bütçe kısıtı ile kesişen, hem de orijine göre en uzakta yer alan farksızlık eğrisi olduğundan, farksızlık eğrileri şekildeki gibi olan bir birey ancak çalışmama kararı verdiğinde en yüksek faydayı sağlayacaktır (Biçerli, 2007, s. 27).

2.3.3. Ücret Değişiminin Etkilerini Gelir ve İkame Etkilerine Ayrıştırmak

Ücret oranındaki artışlar hem ikame hem de gelir etkilerine yol açar. Gelir etkisi (P noktasından Q noktasına hareket) çalışma saatlerini azaltırken, ikame etkisi (Q'dan R'ye hareket) çalışma saatlerini artırır (Borjas, 2015, s. 45).

Şekil 6 Şekil 6 Ücret Değişiminin Etkilerini Gelir ve İkame Etkilerine Ayrıştırmak



Kaynak: George J. Borjas-Çalışma Ekonomisi kitabından alınmıştır.

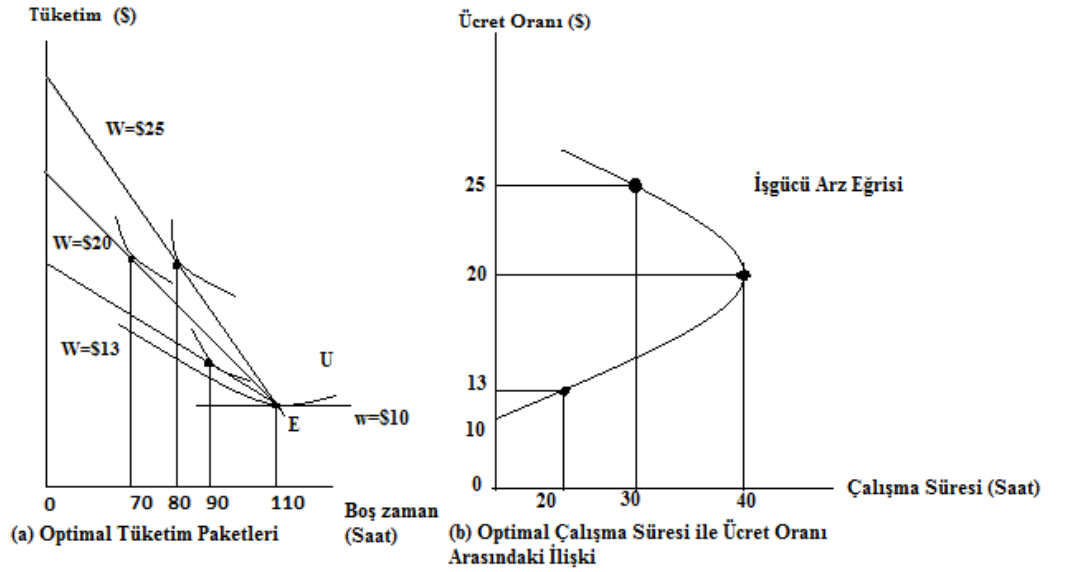
Gelir etkisi, ücret artışına bağlı olarak gerçekleşen gelir artışının tüketim demetinde yol açtığı değişikliği ayrıştırır. Gelir etkisi boş zaman talebini arttırmakta ve haftalık çalışma saatini 15 saat azaltmaktadır. İkame etkisi, fayda sabit tutulduğunda, ücret artışının işçinin seçtiği tüketim bileşimi üzerinde

nasıl bir etki yaratacağını gösterir. Farksızlık eğrisi boyunca hareket edildiğinde işçinin faydası ya da reel geliri sabit kalır. İkame etkisi, reel gelir sabitken, çalışma saatlerinin boş zaman aleyhine artmasının etkisini ortada kaldırır/ayırıştırır (Borjas, 2015, s. 45).

2.3.4. Geriye Kıvrımlı Bireysel Emek Arz Eğrisi

Aşağıdaki şekilden geriye kıvrımlı bireysel emek arz eğrisini inceleyebiliriz. İşgücü arz eğrisi ücret oranı ile çalışma saatleri arasındaki ilişkiyi gösterir. Rezervasyon ücretinin (10 \$) altındaki ücretlerde kişi çalışmayacaktır. 10 \$'ın üzerindeki ücretlerde ise kişi işgücü piyasasına katılacaktır. İşgücü arz eğrisinin pozitif eğimli kısmı ikame etkisinin baskın olduğunu; geriye doğru kıvrılan kısmı ise gelir etkisinin baskın olduğunu gösterir (Borjas, 2015, s.51).

Şekil 7 Geriye Kıvrımlı Bireysel Emek Arz Eğrisi



Kaynak: George J. Borjas-Çalışma Ekonomisi kitabından alınmıştır.

Soldaki şekilde alternatif ücret düzeylerinde kişinin optimal tüketim bileşimlerini göstermektedir. Kişinin rezervasyon ücreti 10 \$'dır. Bu ücret düzeyinde kişi çalışma ve çalışmama arasında kayıtsızdır. Kişi bu nedenle, 10 \$ ya da altındaki bir ücret geçerli olduğu sürece işgücünü işgücü piyasaya arz etmemektedir. Ücret 10 \$'ın üzerine çıktıktan sonra kişi belirli bir süre için çalışmayı seçmektedir. Örneğin ücret 13 \$ iken 20 saat; 20 \$ iken 40 saat, 25 \$ iken 30 saat

çalışmaktadır. Şekil, ikame etkisinin düşük, gelir etkisinin ise yüksek ücretlerde baskın olduğunu göstermektedir (Borjas, 2015, s.49).

Sağdaki şekilde işgücü arz eğrisi üzerinden, optimal çalışma saati sayısı ile ücret düzeyi arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Başlangıçta, işgücü arz eğrisi pozitif eğimli olmakta, saatler ücretlerle birlikte hareket etmektedir. Ücret 20 \$'ın üzerine çıktığında gelir etkisi baskın hale gelmekte, dolayısıyla ücret arttıkça çalışma süresi azalmakta ve işgücü arz eğrisinin negatif eğimli bölümü ortaya çıkmaktadır. Şekilde gösterilen bu tür arz eğrisine, geriye bükülmesi ve negatif eğimli hale gelmesinden ötürü geriye kıvrımlı işgücü arz eğrisi olarak adlandırılmaktadır (Borjas, 2015, s.50).

2.4. Mutluluk ve Gelir İlişkisi

Brickman ve Campbel tarafından 1971 yılında yapılan Görecelik ve iyi Toplumun Tanımlanması (Relativism and Planning Good Society) isimli çalışma, psikoloji alanında incelenen mutluluk konusunun ekonomi alanında tartışılmaya başlanmasının önünü açmış ve mutluluk alanında yapılan çalışmalara öncülük etmiştir (Gül, 2017). Bu çalışmayı takiben Easterlin (1974) mutluluğun iktisatla ilişkisini ampirik olarak incelemiş ve 1990'lı yıllardan itibaren ekonomistler farklı zaman aralıklarının dahil edildiği ve farklı ülkelerde mutluluğun belirleyici etkileri üzerinde çalışmışlardır (Çirkin, 2015).

Gelirdeki bir değişimin mutluluğa etkisini bir kişinin sahip olduğu mutluluğun kavramsal referansı üzerinde olduğunu belirtmek mümkündür ve gelir, bazı insanlar için mutluluğun açıklamada önemli bir değişkendir ancak diğer insanlar için tamamen alakasız olabilir ve bu insanın sahip olduğu mutluluğun kavramsal referansına bağlıdır (Rojas, 2007). Tenaglia(2007)'ye göre ekonomi kaynaklarında daha fazla tüketimin ve daha fazla gelirin genel olarak bireye daha çok fayda sağladığı farz edilir. Bu da insanların daha çok gelir ile daha yüksek bir farksızlık eğrisine tırmanlamalarını sağlamaktadır. Bu sebepten sayıca çok ekonomist yüksek gelirin kişileri daha mutlu edebileceğini savunmaktadır. Gelir seviyesi ile toplumların mutluluk seviyesi arasında güçlü ve anlamlı bir bağlantı olduğu belirtilmektedir (Diener ve Seligman, 2004). Ayrıca gelir dağılımının da daha adil olması o toplumdaki mutluluk düzeyini yükseltmektedir (Şeker, 2016).

Gelirin öznel iyi oluşla ülkeler içinde, ülkeler arasındaki ilişkisine dair kanıtları gözden geçirildiğinde iki bulgu dikkat çekicidir: varlıklı uluslar, yoksullara göre ortalama olarak daha mutludur, ancak son birkaç on yılda zengin uluslarda servet olağanüstü bir şekilde genişlemesine rağmen öznel iyi oluş çok az artmıştır (Diener ve Oishi, 2000). Yani varlıklı uluslarda her gelir artışıyla beraber kişilerin mutluluğu artmadığına varılmıştır (Köksal ve Şahin, 2015). Büyüyen ülke ekonomisiyle beraber oluşan sosyal refah seviyesinde artış herkesin aynı seviyelerde mutluluk artışını sağlamaktadır (Caporale, Georgellis, Tsitsianis, Yin, 2007). Mutluluğun belirleyicilerinin genellikle öznel olduğu varsayılır. Refah ölçülebilir ve kişilerarası karşılaştırılabilir olduğunu iki iktisatçı iddia etmiştir (Frey ve Stutzer, 2000).

Araştırmalar ekonomik kalkınmanın doğrudan mutluluğu arttırmadığını ancak ekonomik kalkınmanın arttığı ülkelerde demokratikleşme, özgür seçim ve cinsiyet eşitliği gibi diğer faktörler mutluluğu geliştirir (Namie, 2016).

Mutluluk ve gelir arasındaki ilişkiyi göstermede üç farklı teoriden faydalanılmaktadır. Bunlar; beklenti teorisi, adaptasyon teorisi ve kıyaslama teorisidir (Köksal ve Şahin, 2015). Beklenti teorisine göre bireylerin gelirlerine bağlı beklentilerinin karşılanması bireyleri mutlu etmektedir (Clark, Frijters ve Shields, 2007). İnsanların gelir beklentileri, içinde buldukları toplumun ortalama gelir seviyesi ve etrafındaki bireylerin gelir miktarıyla beraber yükselmektedir. Fakat, yüksek gelir beklentisi insanların mutluluk seviyesini azaltmaktadır (Stutzer, 2004). İnsanlar devamlı olarak hep daha fazlasını istedikleri için, kusursuz şartlar da bile mutlu olamazlar. Diğer yandan, uyumlu insanlar sefalet içinde bile mutlu olabilirler. Böylelikle, her zaman mutlu olmak pek mümkün değildir. Çünkü her yeni gelişim başka bir beklentiyi geliştirir (Veenhoven, 1991). Easterlin (2001)'a göre insanlar az mutlu olduklarını düşünüyor ve gelecekte daha mutlu olacaklarını düşünüyorlar çünkü gelir arttıkça yaşam döngüsü boyunca mutlu olma yönündeki mevcut beklentilerini artırıyorlar.

Ancak planlanan mutluluk ve yaşanmış mutluluk arasında bir değişiklik vardır. Adaptasyon teorisine göre ulusal ya da bireysel gelir seviyesinde oluşan farklılaşma mutluluğun belirleyicilerinden biridir (Arthaud-Day and Near, 2005).

Adaptasyon teorisine göre bireyler kendi koşullarına uyum sağlarlar böylece gelirdeki değişikliklerin yalnız geçici etkileri olur ve bireyler duruma adapte olurlar (Clark, Frijters ve Shields, 2007). İnsanların yaşam koşullarındaki değişikliklere tepki gösterirler ancak hızlı bir şekilde adapte olur varsayımına dayanır böylece mutluluk sıfır net kazanç/kayıp yaşar (Arthaud-Day ve Near, 2005). Rojas (2007)' ye göre bir kişinin olumlu ve olumsuz olaylara uyum sağlama becerisine odaklanır; bu nedenle, eğer bir kişinin yüksek adaptasyon yeteneğine sahip olması durumunda, gelirindeki değişikliklere kolayca adapte olur, böylece mutluluk seviyesi gelirle büyük ölçüde değişmez.

İnsanlar kendilerini sosyal kıyaslama kuramına göre statü, gelir, mutluluk veya tüketim gibi ölçütler itibariyle bir kaynak kümesiyle kıyaslamaktadırlar (Stutzer, 2004). Arkadaşlar, akrabalar, akraneler ve çalışma arkadaşlarını da kaynak grup içerisine dahildir (Caporale, Georgellis, Tsitsianis ve Yin, 2007). İnsanlar mukayese de genel olarak yukarı doğru incelemektedirler (Veenhoven, 1996). Böylelikle beklentiler insanların halihazırda eriştikleri seviyenin üzerini gaye etmektedirler. Sonra insanların bu mukayeseden tatmin olmaları durumunda, elde edinilen gelir mutluluklarının mühim bir belirleyicisi olmaktadır (McBride, 2009). Fakat, insanların elde ettikleri gelir kaynak grup seviyesinin altında kalır ise mutlulukları azalma göstermektedir (Boyce vd., 2010). Bu bakımdan kaynak grubun ortalama gelirinin insanların mutlulukları üstünde eksi yönlü tesirinin olduğunu söyleyebiliriz. Kıyaslama etkisi, insanın sadece kendi gelirini diğerlerinin gelirleriyle mukayeselerini değil, aynı zamanda insanın bugünkü geliriyle geçmiş zamandaki gelir seviyesi arasında yaptığı mukayeseyi anlatmaktadır (Clark vd., 2007). İç kıyaslama (insanların geçmiş zamandaki yaşam standartlarıyla yaptığı kıyaslama) dış kıyaslamaya (insanların ekonomik basamak içerisinde kendisini sıralaması) göre daha güçlü bir araç olarak ilgi çekmektedir (Köksal ve Şahin, 2015). Aynı zamanda insanlar, buldukları durumların gelecek zamanda tecrübe etmeyi istedikleri durumlarıyla da mukayese etmektedirler (Stutzer, 2004). Bireylerin hedefleriyle mevcut durumu arasındaki farkın azalmasının mutluluk seviyesinin arttıracacağına işaret etmektedir (Şeker, 2016). Bu bakımdan, kaynak grupla gerçekleşen mukayesenin mutluluk üstündeki tesirine benzer durumda insanların finansal

durumlarında gerçekleşen değişimlerin de (geçen sene ya da bir sonraki seneye göre) yaşam doyumlarını tesir ettiğini söylemek mümkündür (Köksal ve Şahin, 2015). Sosyal karşılaştırmanın tarafsız bir ortalama ile sonuçlanması muhtemeldir; daha iyisini yapan bireylerin memnuniyeti, daha kötü yapanların memnuniyetsizliği ile etkisizleştirilir (Veenhoven, 1996). Bu bakımdan etrafındaki kişilerin hallerinde meydana gelen bir gelişme, mukayese yapan kişinin mutluluğunu negatif şekilde etkiler (McBride, 2009).

İyi ücret ödenen işlerde çalışanların hayatlarında ve işlerinde genellikle daha mutlu ve daha memnun olduklarını görüyoruz, ancak yapılan işin diğer bazı boyutları da mutluluk ölçümlerinin güçlü bir göstergesi olabilir (Neve ve Ward, 2017). Ülke olarak zenginleştikçe ruh halinin iyileşeceği öngörüsünün şüpheli bir kaydı var. 1974'te bir ekonomist olan Richard Easterlin, Amerika'da ortalama yaşam memnuniyetinin 1946 ve 1970 yılları arasında, kişi başına düşen GSYH'nin aynı dönemde % 65 oranında artmasıyla birlikte durduğunu keşfetti. Başka yerlerde de benzer bir bağlantı kesme bulmaya devam etti. Her ne kadar ülkeler arasında bakıldığında gelir mutlulukla ilişkilendirilse de ekonomik gerilemeler güvenilir sefalet kaynakları olmasına rağmen, uzun vadeli GSYİH büyümesi ortalama kaşlarını aşığı yukarı çevirmek için yeterli görünmemektedir (www.economist.com).

3. ARAŞTIRMANIN VERİ SETİ VE YÖNTEMİ

Çalışmanın önceki bölümlerinde çalışma süresi, gelir ve mutluluk teorik ve ampirik literatür olarak incelenmiştir. Tezin bölümünde Türkiye ve gelişmekte olan ülkeler için çalışma süreleri, kişi başına düşen gelir, ve mutluluk endeksleri elde edilmiş ve bu üç verinin birbirlerini nasıl etkiledikleri ampirik olarak araştırılmıştır. Çalışmada ilk önce Türkiye için 2004-2018 yıllarındaki mutluluk endeksi değerleri, kişi başına düşen gelir miktarı ve çalışma süreleri kullanılmıştır. Bu yılların ele alınmasının sebebi daha öncesine ait mutluluk endeksi verilerinin ulaşılabilir olmamasıdır. Her ne kadar son 10 yılda çeşitli mutluluk endeksleri türetilse de bu endekslerin 2010 öncesinde özellikle de gelişmekte olan ülkeler için yaygın olarak hesaplanmadığı bilinmektedir.

3.1. Türkiye İçin Bir Zaman Serisi VAR Modeli

Türkiye için ele alınan yılların yetersiz olması dolayısıyla güçlü bir zaman serisi analizi oluşturmak mümkün olmamıştır. Yine de araştırmaya koyduğumuz Türkiye için yapılan regresyon analizinin güvenilirlik sorunu vardır ve çıkan sonuçların anlamlılık düzeyi düşüktür. Yani sonuçlar çok anlamlı değildir. Bu regresyonda mutluluk endeksi için <https://ourworldindata.org/happiness-and-life-satisfaction> sitesindeki 2004-2018 yıllarındaki veriler kullanılmıştır, kişi başına düşen gelir miktarı için <https://data.worldbank.org/> sitesindeki 2004-2018 yıllarındaki veriler kullanılmıştır, çalışma süresi için https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=AVE_HRS# sitesindeki 2004-2018 yıllarındaki veriler kullanılmıştır.

Tablo 1 VAR Granger Causality/Block Exogeneity Wald Test Sonuçları

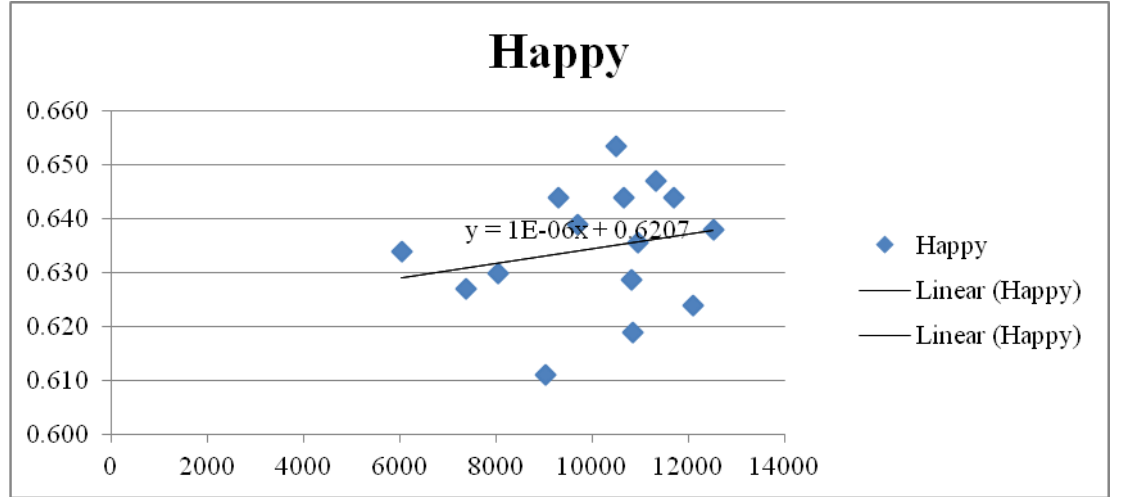
VAR Granger Causality/Block Exogeneity Wald Tests				
Date: 07/31/19 Time: 15:12				
Sample: 2004 2018				
Included observations: 11				
Dependent variable	Dependent variable:	Chi-sq	df	Prob.
Mutluluk	Haftalık Çalışma Saati	38.75110	4	0.0000
Haftalık Çalışma Saati	Mutluluk	8.379208	4	0.0786
Kişi Başına Gelir	Haftalık Çalışma Saati	11.84752	4	0.0185
Haftalık Çalışma Saati	Kişi Başına Gelir	241.5700	4	0.0000
Mutluluk	Kişi Başına Gelir	4.144011	4	0.3869
Kişi Başına Gelir	Mutluluk	3.377054	4	0.4968

Mutluluk ve çalışma saatleri arasında anlamlı bir ilişki vardır. Mutluluğu etkileyen faktörlerden bir tanesi çalışma saatleri diyebiliriz. Türk insanı boş zamana önem veriyor. Çalışma süresilerinin artması VAR modelinde negatif işaretli olduğu için çalışma süreleri arttıkça mutluluğun azaldığı sonucuna varılabilir. Ancak mutluluğun çalışma süreleri üzerinde %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir etkisi olduğu iddia edilemez.

Gelir ve çalışma saatleri arasında çift yönlü anlamlı bir ilişki vardır. Her ikisinin de birbirini %5 anlamlılık düzeyinde granger sebebi olduğu iddia edilebilir.

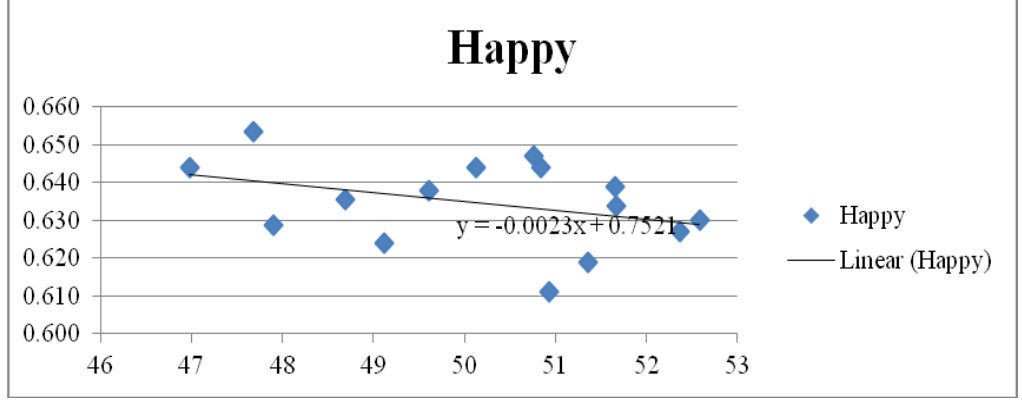
Mutluluk ve gelir arasında ise anlamlı bir ilişki yoktur; yani her ikisi de birbirini granger sebebi değildir.

Tablo 2 Mutluluk ve Gelir



Tablo ele alınarak mutluluk ve kişi başına gelir arasında doğrusal bir ilişki olduğunu söyleyenebilir. Türkiye için gelir arttığında mutluluğun da arttığı sonucuna elde edilen verilerden elde edilen grafikten ulaşılabilir.

Tablo 3 Mutluluk ve Haftalık Çalışma Saatleri



Tablo ele alınarak çalışma saatleri ve mutluluk ele alındığında aralarında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu söylenebilir.

Tablo 4 Gelir ve Haftalık Çalışma Saatleri



Çalışma süreleri ve kişi başına gelir arasında ise belirli bir noktaya kadar çalışma saati arttıkça gelir de artıyor.

Türkiye için verilerin yetersiz olmasından dolayı ekonometrik bir analiz yapılamamıştır. Ancak verilerden yukarıdaki gibi grafikler elde ederek yorum yapılabilir.

3.2. Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Bir Panel VAR Modeli

Tezin bu bölümünde ele alınacak olan analizin temel amacı çalışma sürelerinin gelire ve mutluluğa etkisini incelemektir. Türkiye'nin de içinde bulunduğu 32 gelişmekte olan ülke için panel veri analiziyle ampirik olarak araştırılmaktadır. Ele alınan ülkeler; Bosna Hersek, Brazilya, Bulgaristan, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Mısır, Estonya, Yunanistan, Guatemala, Macaristan, İsrail, Kazakistan, Letonya, Litvanya, Makedonya, Meksika, Moldova, Karadağ, Pakistan, Panama, Portekiz, Romanya, Sırbistan, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, Güney Afrika, Tayland, Türkiye ve Vietnam'dır. Analizde ele alınan ülkelerin tercih edilmesinin nedeni gelişmişlik düzeylerinin Türkiye ile yakın seviyelerde olmasıdır. Araştırma için 2010-2018 yıllarındaki veriler kullanılmıştır. Daha öncede yazıldığı gibi gelişmekte olan ülkeler için düzenli bir mutluluk endeksi verisi bulmak güçtür.

Araştırmada kullanılan ülkeler için ele alınan veriler aşağıdaki kaynaklardan elde edilmiştir: 32 ülke için mutluluk endeksi <https://ourworldindata.org/happiness-and-life-satisfaction> sitesindeki 2010-2018 yıllarındaki veriler kullanılmıştır sadece Macaristan'ın 2018 mutluluk endeksi <https://www.theglobaleconomy.com/Hungary/happiness/> sitesinden kullanılmıştır. Kişi başına düşen gelir miktarı için <https://data.worldbank.org/> sitesindeki 2010-2018 yıllarındaki veriler kullanılmıştır. Çalışma süresi ise 21 ülkenin https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=AVE_HRS# sitesinden alınmıştır geriye kalan Bosna-Hersek, Mısır, Guatemala, Kazakistan, Moldova, Karadağ, Pakistan, Panama, Sırbistan, Tayland ve Vietnam'ın olduğu 11 ülke verisi ise <https://ilostat.ilo.org/data/> sitesinden kullanılmıştır.

Makale içeriğinde sunulan ilk üç test istatistiği yatay kesit bağımlılığının olmadığını, son iki test istatistiği ise yatay kesit birimleri arasında korelasyon ilişkilerinin olduğunu yansıtmaktadır. Bu doğrultuda, yatay kesit bağımlılığının olmadığını ve birim kökün varlığını tespit etmek için 1. nesil birim kök testlerinin kullanılmasının daha uygun olacağını söylemek mümkündür (Yüce Akıncı, Akıncı, Yılmaz, 2013).

3.3. Panel Veri Analizi

Regresyon analizi; değişkenler arasındaki ilişkiyi tahmin etmek için kullanılan bir istatistiksel yöntemdir. Bu amaçla, belirleyicileri tahmin edilmek istenen değişken (bağımlı değişken) ile muhtemel belirleyenleri (bağımsız değişkenler) arasında bir fonksiyon elde edilmeye ve bu fonksiyon üzerinden bağımsız değişkenlerdeki değişimlerin bağımlı değişkeni (mutluluk) nasıl etkilediği bulunmaya çalışılır (Aşıcı, Eren, Acar, 2017).

Panel veri ekonometrisinde kullanılan temel yöntemler statik ve dinamik olarak ikiye ayrılmaktadır. Statik panel veri modelleri; bağımlı değişkeni açıklamak için hem bağımlı hem de bağımsız değişkenin gecikmeli değerlerinin kullanılmadığı veri modelleridir. En temel statik veri modeli klasik doğrusal regresyon modelidir. Panel veri analizinde klasik regresyon analizi uygulanarak tutarlı tahminlerin elde edilmesi için bağımsız değişkenlerle hatalar arasında ilişki olmaması aranan şartlardandır (Dam, 2014).

Statik panel modelleri genel olarak katsayıların sabit ya da tesadüfi (rasgele) varsayılmasına bağlı olarak ortak havuz, sabit etkiler ve rassal etkiler olmak üzere üç ana kısımda sınıflandırılabilirler.

Ortak havuz regresyonu için tüm yatay birimlerin homojen olduğu kabul edilir. Regresyon yatay kesit birimleri arasında herhangi bir heterojenlik olmadığını kabul eder. Model de Z_i sabit bir terim içerdiğinden en küçük kareler yöntemi sabit terim (a) ve eğim vektörü için, tutarlı ve verimli tahminler sağlar (Greene, 2002).

3.4. Panel Verilerin Birim Kök Testleri

Panel birim kök sınavasında paneli oluşturan yatay kesitlerin birbirinden bağımsız olup olmadıkları en önemli bir sorundur. Panel birim kök testleri birinci kuşak ve ikinci kuşak testler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Birinci kuşak testler de kendi içinde homojen ve heterojen testler olmak üzere ikiye ayrılır. Homojen testler Hadri, Breitung ve Levin, Lin ve Chu testleridir. Heterojen testler ise Maddala ve Wu, Choi ve Im, Pesaran ve Shin testleridir (Dam, 2014). Bu çalışmada birinci kuşak panel birim kök testleri kullanılmıştır.

Chen (2008)'in 19 gelişmiş ülkeyle yaptığı 1870-2003 yıllarını kapsayan panel ünite birim kök testi kullanarak yaptığı modelde tek köklü ünite kök testine göre 6 ülke için sabit; birim kök testine göre iki kırılma ile 11 ülke sabit sonucuna ulaşmıştır. Murthy and Anoruo (2009)'un 27 Afrika ülkesiyle yaptığı 1960-2007 yıllarını kapsayan panel ünite birim kök testi kullanarak yaptığı modelde ülkelerin üçte biri sabit olduğu sonucuna ulaşmıştır. Öztürk ve Kalyoncu (2007)'nin 27 OECD ülkesiyle 1950-2004 yıllarını kapsayan panel ünite birim kök testi kullanarak yaptığı modelde herkes için durağan olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Change et al. (2008)'in 20 Latin Amerika ülkesiyle yaptığı 1960-2000 yıllarını kapsayan panel ünite birim kök testi kullanarak yaptığı modelde panelin sabit olduğu sonucuna ulaşmıştır (Tülümce, Zeren, 2013).

Regresyonda sabit terimler, lineer olmayanların sıfır hipotezi durağanlık hem UO testi hem de IPS testi tarafından% 1 seviyesinde reddedilir. UO testine göre, GSYİH değişkeni doğrusal olmayan durağandır. Ayrıca, modele bir trend değişkeni eklendiğinde, bu sonuca ulaşılmıştır. Lineer durağanlığın boş hipotezi UO'yu reddediyor IPS (2003) testi bunu reddetmezken testler hipotezi reddetti. Alternatif hipotez UO testi doğrusal olmayan durağandır. Bu nedenle UO test sonuçları daha doğru olduğu sonuçlandırılabilir. Ancak, alternatif hipotez IPS testinde doğrusal durağandır. Böylece, AB-15 üye ülkeleri için kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla doğrusal olmayan durağan olduğu ortaya çıkmıştır (Tülümce, Zeren, 2013).

Kişi başına düşen GSYH'nin onbeş Avrupa Birliği üye ülkesi durağanlığının araştırılması için Uçar ve Omay (2009) tarafından yapılan panel birim kök testi kullanılmıştır. Onlar Bu panel testi heterojen için doğrusal olmayan çerçevede inşa etmektedirler. Doğrusal olmayan birim kök testlerinin sonuçları gerçek olduğuna işaret etmiştir yani kişi başına düşen GSYİH doğrusal değildir. Ampirik bulgular ima ediyor kişi başına düşen GSYH'nin doğal seviyesine döneceği ve maliye / para politikaları etkili değildir. Böylece, şokların olduğu sonucuna varılmıştır. AB-15 üyesi için kişi başına düşen gayri safi milli hasıla üzerinde devletler egeçici etkileri vardır (Tülümce, Zeren, 2013).

Tablo 5 DEğişkenlere Uygulanan Yöntemler ve Sonuçları

Değişkenler	Yöntem	İstatistik	Cross-Prob.
Kişi Başına Gelir	Levin, Lin & Chu t	-15,04	0.0000
Kişi Başına Gelir	ADF - Fisher Chi-square	82,64	0.0584
Kişi Başına Gelir	PP - Fisher Chi-square	114,80	0.0001
Mutluluk	Levin, Lin & Chu t	-10,87	0.0000
Mutluluk	ADF - Fisher Chi-square	89,75	0.0186
Mutluluk	PP - Fisher Chi-square	167,55	0.0000
Haftalık Çalışma Saati	Levin, Lin & Chu t	-24,88	0.0000
Haftalık Çalışma Saati	ADF - Fisher Chi-square	106,88	0.0006
Haftalık Çalışma Saati	PP - Fisher Chi-square	123,18	0.0000

Levin, Lin & Chu testine göre haftalık çalışma saati için regresyonun prob değeri 0.0000 olduğu için regresyonun durağan olduğu söylenebilir. Yapılan 3 testin sonucu incelendiğinde 3 testin sonucu da durağandır.

Levin, Lin & Chu testine göre mutluluk için regresyonun prob değeri 0.0000 olduğu için regresyonun durağan olduğu söylenebilir. Yapılan 3 testin sonucu incelendiğinde 3 testin sonucu da durağandır.

Levin, Lin & Chu testine göre kişi başına gelir için regresyonun prob değeri 0.0000 olduğu için regresyonun durağan olduğu söylenebilir. PP-Fisher Chi-square testi durağan özelliktedir. ADF- Fisher Chi-square testi ise %10'luk düzeyde durağandır.

Levin, Lin & Chu ve PP-Fisher Chi-square testlerine göre üç veri içinde durağan özellikte olduğu söylenebilir.

Birinci nesil panel birim kök testlerinde seriyi oluşturan yatay kesitlerin birbirinden bağımsız olduğu ve seriyi oluşturan birimlerden birinde meydana gelen bir şoktan bütün birimlerin aynı oranda etkilendikleri varsayılmaktadır. İkinci nesil panel birim kök testleri ise paneli oluşturan birimlerden birinde meydana gelen bir şoktan her birimin farklı şekilde etkilendiği varsayımına dayanmaktadır (Yalçınkaya ve Kaya, 2017). Tez için yapılan regresyonda da birinci nesil panel birim kök testlerinde seri için oluşturulan dikey bağımlılık dikkate alınıp uzmanlaşmıştır. İkinci nesil panel birim kök testleri yatay bağımlılığı ele almaktadır ve bu tür testler yapısal kırılmalara da önem vermektedir. Ancak bu tez için yapılan çalışmada kısa

dönem bir panel veri analizi yaptığımız için yapısal kırılmalardan daha çok ortak birim kök prosesin önem verildiği için birinci nesil panel birim kök testi sınamaları ve Levin, Lin &Chu ve PP-Fisher Chi-square testleri kullanılmıştır.

Özetlersek, durağanlık testleri sonucu Levin, Lin &Chu ve PP-Fisher Ki-Kare test sonuçlarına göre, sabit ve trendli kök sınamasında tüm veriler $I(0)$ durağan çıkmıştır.

Tablo 6 Değişkenlere Uygulanan Model ve Sonuçları

Değişkenler	Model	Sonuç
Kişi Başına Gelir	Sabitli ve trendli	$I(0)$
Haftalık Çalışma Saati	Sabitli ve trendli	$I(0)$
Mutluluk	Sabitli ve trendli	$I(0)$

Otokoralyona karşı dirençli standart hataları oluşturabilmek için katsayı kovaryasyon yöntemi olarak White period standard errors & covariance (no d.f. correction) seçilmiştir. Yapılan regresyon sonucu da yukarıdaki gibidir.

Aşağıda ortak havuz regresyonunun sonuçları görülmektedir. Ancak hem R-kare çok yüksek değil hem de farklı ülkelerin aynı trend ve y kesenine sahip olduğunu varsaymak çok sağlıklı değildir. Ancak yine de mutluluğu açıklamak için hem çalışma sürelerinin hem de gelirin %5 lik anlamlı düzeyinde anlamlı olduğu görülmüştür.

Tablo 7 Ortak Havuz Modeli Testi Sonucu

Dependent Variable: HAPPY
Method: Panel Least Squares
Date: 08/15/19 Time: 10:59
Sample: 2010 2018
Periods included: 9
Cross-sections included: 32
Total panel (balanced) observations: 288

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
GDP	4.13E-05	6.23E-06	6.633012	0.0000
WHW	0.037172	0.014583	2.548928	0.0113
C	3.737706	0.633397	5.901049	0.0000
R-squared	0.134195	Mean dependent var		5.753931
Adjusted R-squared	0.128119	S.D. dependent var		0.799546
S.E. of regression	0.746572	Akaike info criterion		2.263714
Sum squared resid	158.8505	Schwarz criterion		2.301869
Log likelihood	-322.9748	Hannan-Quinn criter.		2.279004
F-statistic	22.08662	Durbin-Watson stat		0.190238
Prob(F-statistic)	0.000000			

Mutluluk Endeksi $_{it} = \alpha_0 + \beta_1(\text{Kişi Başına Gelir})_{it} + \beta_2(\text{Ortalama Haftalık Çalışma Süresi})_{it} + \varepsilon_{it}$

i = Ülkeler

t = Zaman

β_1 = Kişi başına Gelir Katsayısı

β_2 = Ortalama Haftalık Çalışma Süresi Katsayısı

Tez için 32 ülke için ortak havuz regresyonunu uyguladığımız zaman katsayıların anlamlı olduğu görülmektedir. R-kare 0.13 düzeyinde olması regresyon için iyi bir oran değil mutlulukla gelir ve çalışma saatlerini açıklamaya tek başlarına yeterli değiller. Regresyon ülkeler arasında bir farklılık yokmuş gibi kurulur ancak ülkelerin farklı tepkiler vermesi muhtemeldir. Bu model 32 ülkenin yıllarını ayırmadan 288 veriyi tek kaynaktan değerlendirdiği için genel mutluluğu açıklamaya çalışıyor. Son bir dikkat çeken nokta da teoriye göre çalışma saatlerinin mutluluğa etkisinin negatif işaretli olması beklenirken regresyonda pozitif olarak görülmüştür.

Sabit katsayısının yatay kesitten yatay kesite ya da zaman içerisinde değişim gösterdiği modeller Sabit Etkiler Modeli olarak tanımlanmaktadır. Bu modelde sabit etkilerin yatay kesitten yatay kesite değiştiği, ancak zaman içinde değişmediği varsayılabilir gibi; sabit etkilerin yatay kesitten yatay kesite değişmediği, ancak zaman içinde değişme gösterdiği varsayılabilir. Her iki durumda da tek yönlü bir model söz konusudur. Şayet sabit etkilerin hem yatay kesitler arasında hem de zaman içinde değiştiği kabul edilirse bu durumda çift yönlü bir model karşımıza çıkmaktadır (Çetin, Ecevit, 2010).

Tablo 8 Sabit Etkiler Modeli Testi Sonucu

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
GDP	0.000143	1.95E-05	7.345598	0.0000
WHW	0.057331	0.014424	3.974589	0.0001
C	1.736242	0.665081	2.610574	0.0096
Effects Specification				
Cross-section fixed (dummy variables)				
R-squared	0.877886	Mean dependent var	5.753931	
Adjusted R-squared	0.862021	S.D. dependent var	0.799546	
S.E. of regression	0.296996	Akaike info criterion	0.520287	
Sum squared resid	22.40445	Schwarz criterion	0.952720	
Log likelihood	-40.92135	Hannan-Quinn criter.	0.693580	
F-statistic	55.33399	Durbin-Watson stat	1.325628	
Prob(F-statistic)	0.000000			

32 ülke için yapılan regresyonu incelendiği zaman anlamlı bir regresyondur. R-kare 0.87 rakamında olması onun anlamlı bir model olduğunu gösterir. Yani tüm sonuçları anlamlıdır. Akaike bilgi kriterinin diğer modellere göre düşük olması da yapılan regresyonun tatminkar olduğunu göstermektedir.

Yapılan araştırmalar doğrultusunda çalışma süreleriyle mutluluk arasında negatif bir ilişki beklenmiştir regresyondan ama regresyonda çalışma süreleriyle

mutluluk arasında pozitif bir ilişki çıkmıştır. Uzun çalışma saatleri mutluluğu olumsuz yönde etkilediği genel literatürde kabul görmüştür (Namie, 2016). Ancak burada çalışma süreleri arttıkça mutluluğun da arttığı bulunmuştur. Bu araştırmada regresyon sonucunun böyle çıkmasının sebebi seçilen ülkelerin gelişmekte olan ülkeler olmasıdır. Gelişmekte olan ülkelerde iş bulmak zor olduğu için iş bulunca bireylerin mutlulukları da artabilir. Türkiye için yapılan regresyonda panel verideki gibi çalıştıkça mutlu olduğu gözlemlenebilir.

Gelişmiş ülkeler için yapılan analize bu sonuca ulaşılmaması mümkündür. Ancak bu araştırmamızın odağının dışındadır. 32 ülke verisi için bu sonuç geçerlidir ve gelişmiş ülkeler için bir sonuca varılmamıştır.

Sabit etkiler modelinin yoğun şekilde kullanılmasına rağmen, çok sayıda yatay kesitin söz konusu olduğu (kukla değişken kullanılmasına bağlı olarak) serbestlik derecesi kaybına neden olmaktadır. Rassal etkiler modelinde, zamana ve kesitlere bağlı meydana gelen değişiklikler, modelde hata teriminin bir bileşeni olarak isimlendirilir. Çünkü sabit etkiler modelinde karşılaştığımız serbestlik derecesi rassal etkiler modelinde ortadan kalkmaktadır. Modelde birimler tesadüfi olarak seçildiklerinden birimler arasındaki farklılar da tesadüfi olacaktır (Baltagi, 2005).

$$\text{Mutluluk}_{it} = \alpha + \alpha_{\text{BIH}} + \alpha_{\text{BRA}} + \dots + \alpha_{\text{VNM}} + \beta_1(\text{KBGelir})_{it} + \beta_2(\text{Ort.Haftalık Çalışma Süresi})_{it} + \varepsilon_{it}$$

T=Zaman

α_{BIH} =Bosna-Hersek Değeri

α_{BRA} =Brazilya Değeri

α_{VNM} =Vietnam Değeri...

Tablo 9 Rassal Etkiler Modeli Testi Sonucu

Dependent Variable: HAPPY
Method: Panel EGLS (Cross-section random effects)
Date: 08/15/19 Time: 11:20
Sample: 2010 2018
Periods included: 9
Cross-sections included: 32
Total panel (balanced) observations: 288
Swamy and Arora estimator of component variances

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
GDP	8.63E-05	1.30E-05	6.651553	0.0000
WHW	0.054227	0.013757	3.941674	0.0001
C	2.514916	0.625714	4.019274	0.0001

Effects Specification		S.D.	Rho
Cross-section random		0.709470	0.8509
Idiosyncratic random		0.296996	0.1491

Weighted Statistics			
R-squared	0.150010	Mean dependent var	0.795192
Adjusted R-squared	0.144046	S.D. dependent var	0.328446
S.E. of regression	0.303871	Sum squared resid	26.31622
F-statistic	25.14913	Durbin-Watson stat	1.134686
Prob(F-statistic)	0.000000		

Unweighted Statistics			
R-squared	-0.028362	Mean dependent var	5.753931
Sum squared resid	188.6751	Durbin-Watson stat	0.158265

Bu tez için 32 ülke verisiyle yapılan regresyonu incelediğimiz zaman tüm değişkenler anlamlıdır. R-kare 0.15 düzeyinde olması anlamlıdır ama bizim diğer regresyonlarımıza göre daha küçüktür.

Dinamik panel veri modelleri, statik panel veri modellerinden farkı içerisinde gecikmeli değişken ya da değişkenler bulunduran modellerdir. Dinamik panel veri modelleri ikiye ayrılır. Dağıtılmış gecikmeli panel veri modelleri ve otoregresif panel veri modelleridir. Oto regresif panel veri modellerinde bağımlı değişkenlerin gecikmeli değerleri bağımsız değişken olarak yer almaktadır. Dağıtılmış gecikmeli panel veri modellerinde ise bağımsız değişkenlerin gecikmeli değeri bağımsız değişken olarak yer almaktadır (Dam, 2014).

$$\text{Mutluluk}_{it} = \alpha_{\text{BIH}} + \beta_{\text{BIH}} + \dots + \alpha_{\text{VNM}} + \beta_{\text{VNM}}$$

i=Ülkeler

t=Zaman

α_{BIH} =Bosna-Hersek Değeri

β_{BIH} = Bosna-Hersek Değeri

α_{VNM} =Vietnam Değeri

β_{VNM} = Vietnam Değeri

Tüm değişkenler I(0) durağan çıktığı için panel VAR modeli çerçevesinde regresyon da yapılmış ve nedensellikler incelenmiştir. Haftalık çalışma saatinin kişi başına geliri ve mutluluğu etkilediğini işleyen nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

3.5. Hausman Testi sonucu

Hausman testi, rassal etkiler ve sabit etkiler modelleri arasında bir fark bulunup bulunmadığı ve bu modellerden hangisinin kullanılması durumunda tutarlı sonuçlar elde edileceğinin incelenmesi için kullanılır (Yaman, Korkmaz ve Açıkgöz, 2017).

Tablo 10 Hausman Testi Sonucu

İlişkili Tesadüfi Etkiler - Hausman Testi				
	Test Özeti	Ki-Kare İstatistiği	Ki Kare Serbestlik Derecesi	Olasılık
	Kesit-veri tesadüfi	6.241141	2	0.0441
Değişken	Fixed	Random	Var(Diff.)	Prob.
Kişi Başı Gelir	0.000143	0.000086	0.000000	0.0454
Haftalık Çalışma Süresi	0.057331	0.054227	0.000101	0.7575
White dönemsel hata ve kovaryans (serbestlik derecesi düzeltilmesi yapılmadan)				
Değişken	Katsayı	Std. Sapma	t-İstatistiği	Olasılık
C	1.736.242	0.934360	1.858214	0.0643
Kişi Başı Gelir	0.000143	3.44E-05	4.160591	0.0000
Haftalık Çalışma Süresi	0.057331	0.021127	2.713607	0.0071
Kesit veri sabit (kukla değişken)				
R-kare	0.877886	Bağımlı değişken ort	5.753931	
Düzeltilmiş R-kare	0.862021	S.D. dependent var	0.799546	
Regresyonun standart hatası	0.296996	Akaike bilgi kriteri	0.520287	
Kalıntı kareler toplam	22,40445	Schwarz kriteri	0.952720	
Log likelihood	-40,92135	Hannan-Quinn kriter.	0.693580	
F-istatistiği	55,33399	Durbin-Watson istatistiği	1.483879	
Plasılık(F-istatistiği)	0.000000			

Hausman testini uygulayarak hangi modelin uygun olduğunu bulunmasına yardımcı olmuştur. Çıkan sonuç değerlendirildiğinde İlişkili Tesadüfi Etkiler - Hausman Testi kesit-veri tesadüf olasılığı 0.0441 çıkmıştır; bu değer 0.05'ten küçük olması bu regresyon için sabit etki modelinin kullanılmasının daha doğru

olduğunu gösterir. Yani, ülkelerin temel başlangıçtaki mutluluk seviyelerini farklı olsa bile kişi başına gelir ve haftalık çalışma saatindeki değişimlere ortalamada verilen tepkilerin benzer olduğu %5 anlamlılık düzeyinde reddedilemiyor. Türkiye'nin verdiği tepkiler de diğer gruptakilerden farklılaşmıyor.

Sonuç olarak en düzgün kurgulayabildiğimiz model aşağıdaki sabit kesit panel veri regresyonudur.

Tablo 11 Mutluluğu Kişi Başı Gelir ve Haftalık Çalışma Süreleriyle Açıklayan Sabit Kesit Panel Regresyon Sonucu

Bağımlı Değişken: Mutluluk				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	1.736242	0.934360	1.858214	0.0643
KİŞİ BAŞINA GELİR	0.000143	3.44E-05	4.160591	0.0000
HAFTALIK ÇALIŞMA SAATİ	0.057331	0.021127	2.713607	0.0071
Cross-section fixed (dummy variables)				
R-kare	0.8778 86	Bağımlı değişken ortalama	5.753931	
Düzeltilmiş R-kare	0.8620 21	Bağımlı değişkenin standard sapması	0.799546	
Regresyonun Standart hatası	0.2969 96	Akaike bilgi kriteri	0.520287	
Kalıntı kareler toplamı	22.404 45	Schwarz kriteri	0.952720	
Log likelihood	- 40.921 35	Hannan-Quinn kriteri	0.693580	
F-istatistiği	55.333 99	Durbin-Watson istatistiği	1.483879	
Olasılık(F-istatistiği)	0.0000 00			

Modelde; R-kare değeri oldukça yüksektir. Yani mutluluktaki değişimleri kişi başı gelir ve haftalık çalışma sürelerindeki değişimlerle %87 oranında açıklanabilmektedir. Ayrıca hem kişi başı gelir hem de çalışma süresi %5 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır. Bu model aynı zamanda en düşük Akaike Keiterini de vermektedir. White dönem yöntemiyle model değişken varyans ve otokorelasyona

dirençli hale getirilmiştir. Bu yaklaşım için Wooldridge (2002) çerçevesi kullanılmıştır.

Grenger nedenselliğine bakıldığı zaman VAR grenger testinde mutluluk ile haftalık çalışma saati ve kişi başına gelir arasında nedensellik ilişkisi vardır. Yani birbirlerini açıklıyorlar aralarında pozitif bir ilişki vardır. VAR grenger testinde haftalık çalışma saati ve mutluluk arasında nedensellik ilişkisi yoktur. Yani birbirlerini açıklamıyorlar. Haftalık çalışma saati ve kişi başına gelir arasına nedensellik ilişkisi vardır. Yani birbirlerini açıklıyorlar. VAR grenger testinde kişi başına gelir ile haftalık çalışma saati ve mutluluk arasında nedensellik ilişkisi yoktur. Yani birbirlerini açıklamıyorlar.

Regresyon genel olarak değerlendirildiğinde panel analiz geliştirmekte olan ülkelerle sınırlandırılmıştır. Ancak Türkiye grubun bir parçası olduğu ortaya çıkmıştır.

4. SONUÇ

Mutluluk için farklı görüşler olsa da bireylerin hayatında olması gereken bir duygu durumudur. 1960'lerden sonra mutluluk konusunda yapılan çalışma sayısı artmıştır. Mutluluğu etkileyen birçok faktör bulunmaktadır.

Türkiye için çalışma saatleri ve mutluluk ele alındığında aralarında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Yapılan çalışmalar da incelendiği zaman çalışma süreleri ve mutluluk arasında negatif bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Bu yönüyle Türkiye araştırmalar ile aynı sonucu vermiştir ancak Türkiye için verilerin yetersiz olması sebebiyle kesin ve anlamlı bir sonuca varmak güçtür. 32 ülkenin verisiyle yapılan regresyonda 288 veriyi tek kaynaktan değerlendirdiği için genel mutluluğu açıklamaya çalışmaktadır. Yapılan çalışmalar sonucunda varılan tespite göre çalışma saatlerinin mutluluğa etkisi negatif işaretli olması beklenirken regresyonda bu ilişkinin pozitif yönlü olduğu görülmüştür. Bunun sebebini ise bu regresyon için kullanılan ülkelerin genellikle gelişmekte olan ülkelere seçilmesi olabilir. Gelişmekte olan ülkelerin işsizlik ve daha sık ekonomik dalgalanma sorunları sebebiyle gelişmekte olan ülkelere çalışan kişiler en azından sürekli gelir kazandıkları için çalıştıkları zaman mutlu olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki ortalamada yüksek haftalık çalışma saatleri çalışanların bu ülkelere daha fazla çalışma saatlerini kabullendiklerini göstermektedir. Fazla çalışma süre sonucunda mesai ücretlerinden fazla gelir elde etmeleri de ekonomik kriz dönemlerinde kişilere mutluluk olarak yansıdığı düşünülebilir. Gelişmiş ülkeler için yapılan analizlerde mutlulukla çalışma süreleri arasında negatif sonuca ulaşılmaması daha mümkündür. Ancak bu araştırmamızın odağının dışındadır. Regresyondan Türkiye için gelişmiş ülkelerin çalışma sürelerine verdiği tepkiyle benzer olduğunu söylemek mümkündür. Türk insanının fazla çalışma saatlerinden mutlu olmadığı gözlemlenebilir.

Genel olarak literatürde çalışma süresi ve gelir arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Çalışma süreleri arttıkça gelir de artar. Türkiye ve Dünya verileri incelendiğinde de aynı sonuca varılabilir. Türkiye için gelir ve mutluluk arasında doğrusal bir ilişki olduğu söyleyenebilir. Dünya genelinde yapılan çalışmalarda bakıldığı zaman gelir arttıkça mutluluk da artar. Ancak Easterlin paradoksunun

öngördüğü gibi bazen gelirden belli bir doyum noktası vardır ve o noktaya geldikten sonra o noktanın üzerindeki gelir artışı mutluluğu arttırmamaktadır.

Tez için kişi başına gelir için yapılan testte yapılan yatay kesit birimleri arasında %75 ve üzerinde çok yüksek bir veri korelasyon ilişkilerinin olduğu sonucuna varılmıştır. %75 ve üzerindeki ülkeler; Bosna-Hersek, Bulgaristan, Şili, Kolombiya, Kosta-Rika, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Mısır, Estonya, Guatemala, Macaristan, İsrail, Kazakistan, Litvanya, Letonya, Makedonya, Meksika, Moldova, Karadağ, Pakistan, Panama, Romanya, Sırbistan, Slovakya, Tayland, Türkiye Vietnam'dır. Slovenya ile yaklaşık %75 düzeyinde bir ilişkisi vardır. Aldığımız 32 ülkenin arasında Brezilya ve Yunanistan da diğer ülkelerin panel dönemsel korelasyonu negatif, Portekiz ve Güney Afrika ile de çok zayıf olduğu görülmektedir. Bu dört ülkeyi regresyondan çıkararak regresyonu daha kuvvetlendirmek mümkündür ancak bu ülkeler kontrol verisi olarak veri setinde tutulmuştur. Bu korelasyonun zayıf çıkmasının sebebi Portekiz ve Yunanistan'ın Avrupa Birliği ülkeleri olmaları ve gerçek anlamda gelişmemiş ülke kabul edilemeyecekleridir.

Mutluluk da ise ülkelerin birçoğuyla çok zayıf bir ilişkisi var ya da negatif bir ilişkisi vardır. Aralarında belli koversiyon yoktur. Benzerliğin olduğu ülke Mısır olarak söylenebilir. Yine diğer pozitif ilişkisinin olduğu ülke Pakistan olduğu söylenebilir. Türkiye'ye yakın tepkilerin Mısır ve Pakistan olması aralarında dini bir faktör olması ihtimali muhtemeldir. Regresyonda bölge ülkeleri kendi aralarında yüksek bir korelasyon göstermektedir. Eski doğu blok ülkeleri olan Sırbistan, Bulgaristan, Estonya, Litvanya'nın birbirleriyle yüksek korelasyon gösterdiği söylenebilir. Latin bölgesinde de Meksika, Kosta-Rika, Brezilya ve Venezuela birbirleriyle benzer korelasyonlar gösteriyor. Mutluluğun içinde din faktörünün olduğunu söyleyebiliriz ama bunun için daha kapsamlı bir regresyona ihtiyaç vardır. Bu çalışma çıkan sonuçları tahmin yöntemiyle açıklamaya çalışmaktadır.

Çalışma sürelerinde çok yakın bir ilişki bulunamamıştır. Balkan ülkeleri birbirleriyle yüksek korelasyon gösteriyor. Brezilya Kolombiya, Şili ve Çek Cumhuriyet ile yüksek korelasyon ilişkisi içindedir. Hırvatistan %97'ye varan çok yüksek korelasyon gösteriyor. Ancak çalışma süreleri Doğu blok ülkeleriyle bir ilişki

bulunmamıştır. Letonya, Litvanya, Macaristan ve Guatemala ile ters ilişki içerisindedir. Bunun çeşitli etkileri olabilir. Burada küresel entegrasyona uyum önemli bir faktör olabilir. Küresel entegrasyona ülkelerin uyum sağlamasıyla ilgili olabilir. Tayland küresel entegrasyona dahil olmuş ülkelerden birisidir. Mısır Türkiye ile benzer tepkiler veriyor ve Mısır küresel entegrasyona dahil ülkelerdendir. Çalışma sürelerine verdiği tepilerden yüksek değere sahip ülkelerden birisidir Mısır. Türkiye de bu korelasyonun içinde ikinci yüksek değere sahip ülkedir. Türkiye Brazilya ve Romanya ile ortalaması en yüksek korelasyon içerisinde olan korelasyon grubudur. Bu da çalışma süreleri konusunda doğru ülkelerin seçildiğinin kanıtıdır.

Türkiye'nin hata terimleri anlamında korelasyonu regresyona verdiği tepkilerin benzerlik gösterdiği ülkelerin başında Mısır geliyor sonra Guatemala sonrasında Slovakya ile benzer tepkiler verdiği sonucuna ulaşılabilir. Benzerliğin daha az olduğu ülkeleri Güney Afrika ile İsrail olarak göstermektedir. Çek Cumhuriyeti ile tepkilerinde herhangi bir ilişki yoktur. Portekiz ile Sırbistan hiç benzerlik göstermemektedir. Bu anlamda bir grup teşkil etmediği söylenebilir. Türkiye verdiği tepkiler anlamında bir gruba dahil değildir. Latin ülkeleri ile benzer tepkiler veriyorlar. Öbek olarak Güney Amerika ve Amerikalılar birbirleri ile benzerlik gösteriyorlar ancak bu ülkelerden burada da bir Tayland grubun dışında kalmaktadır. İsrail de verdiği tepki bakımından Brezilyanın grubundadır. Türkiye bir Mısır bir de Guatemala ile benzer tepkiler veriyor.

Sonuç olarak gelişmekte olan ülkeler üzerinde yapılan panel veri analizi mutluluğu geliri pozitif yönlü ve güçlü bir şekilde etkilediğini söylemek mümkündür. Bu regresyonda haftalık çalışma süreleri de anlamlı çıkmıştır. Panel modeli olarak gelişmekte olan ülkelerin sabit etki modeliyle çalıştıkları görülmüştür. Yani her ne kadar mutluluk başlangıç seviyeleri farklı olsa da gelir artışının ve haftalık çalışma sürelerinin ülkeler arası farklılık göstermeden benzer mutluluk artışına sebep olduğu gözlemlenmiştir.

Korelasyonlarda gelir ve çalışma süresi için sonuçlar değerlendirildiğinde tüm dünya verilen tepkilerde ortak hareket ediyor. Mutluluğun korelasyonun zayıf olmasının sebebi mutluluğu açıklayanın birçok faktörün olabileceğini bu faktörlerin

bölgesel faktörler, verilen tepkilerin farklı olması hatta genlerin etkilemiş olduğunu söylenebilir ancak bu bizim çalışmamızın odağında değildir.

KAYNAKÇA

- Aşıcı, A., A., Eren, K., A., Acar, U., (2017). *Mutluluk Atlası*, İTÜ Vakfı Yayınevi, İstanbul.
- Akar, S., (2014). “Türkiye’de Daha İyi Yaşam Endeksi: OECD Ülkeleri İle Karşılaştırma”, *Journal Of Line Economics*, 1-12.
- Aktaş, M. T., (2015). “Mutluluğun Durağan Durum Hali: Yoksulluk Açısından Uyum Teorisine Dayalı Bir Analiz”, *Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Yıl:4, Cilt:4, Sayı: 10, 44-65.
- Arthaud-Day, M. L. ve Near, J. P., (2005). “The Wealth of Nations and the Happiness of Nations: Why “Accounting” Matters”.
- Baltagi, B., H., (2005). “Econometric Analysis of Panel Data”.
- Bick, A., Fuchs-Schündeln, N., Lagakos, D., (2017). “How Do Hours Worked Vary With Income? Cross-Country Evidence and Implications”.
- Biçerli, M. K., (2007). *Çalışma Ekonomisi*, 4. Basım, Beta Basım A.Ş., İstanbul.
- Borjas, G. J., (2015). *Çalışma Ekonomisi*, 6. Baskı, Dora Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- Boyce, C. J., Brown, G. D. A. Ve Moore, S. C., (2010). “Money and Happiness: Rank of Income, Not Income, Affects Life Satisfaction, https://www.researchgate.net/publication/43348242_Money_and_Happiness_Rank_of_Income_Not_Income_Affects_Life_Satisfaction (08.05.2019 tarihinde erişildi).
- Caporale, G. M., Georgellis, Y., Tsitsianis, N. ve Yin, Y. P., (2007). “Income and Happiness Across Europe: Do Reference Values Matter?”.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB). 2011. *METAL SEKTÖRÜNDE ÇALIŞAN İŞÇİLERİN ÇALIŞMA KOŞULLARININ İYİLEŞTİRİLMESİ PROGRAMLI TEFTİŞİ SONUÇ RAPORU*, Ankara.
- Çetin, M., ve Eyyup, E., (2010). “Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Panel Regresyon Analizi”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Yıl: 2010, Cilt:11, Sayı:2, Sayfa:166-182.
- Clark, A. E., Frijters, P. ve Shields, M., (2007). “Relative Income, Happiness and Utility: An Explanation for the Easterlin Paradox and Other Puzzles”.
- Çirkin, Z., (2015). *Gelir ve Mutluluk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, (T.C. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Dam, M., M., (2014). *Sera Gazı Emisyonlarının Makroekonomik Değişkenlerle İlişkisi: OECD Ülkeleri İçin Panel Veri Analizi*, (T.C. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı Doktora Tezi), Aydın.
- Deviren, N. ve Yıldız, O., (2017). “Gayrisafi Milli Mutluluğun Ekonomik Kalkınmadaki Rolü: Bhutan Krallığı Örneği”, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 4, Sayfa: 232-248.

- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J. ve Griffin, S., (1985). “The Satisfaction With Life Scale”.
- Diener, E. ve Oishi, S., (2000). “Money and Happiness: Income and Subjective Well-Being Across Nations”.
- Diener, E. ve Seligman, M. E. P., (2004). “Beyond Money Toward an Economy of Well-Being”.
- Dinler, Z., (2010). *İkisada Giriş*, 16. Basım, Ekin Basım, Bursa.
- Doğan, T. ve Çötök, N. A., (2011). “Oxford Mutluluk Ölçeği Kısa Formunun Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 36, Sayfa: 165-172.
- Doğan, T. ve Sapmaz, F., (2012). “Oxford Mutluluk Ölçeği Türkçe Formunun Psikometrik Özelliklerinin Üniversite Öğrencilerinde İncelenmesi”, *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, Cilt:25, Sayı:4, Sayfa: 297-304.
- Dolan, P., Peasgood, T. ve White, M., (2007). “Do We Really Know What Makes us Happy? A Review of the Economic Literature on the Factors Associated With Subjective Well-Being”.
- Dumludağ, D. ve Veenhoven, R., (2015). “İktisat ve Mutluluk”, *İktisat ve Toplum Dergisi*.
- Easterlin, R. A., (2001). “Income and Happiness: Towards a Unified Theory”, <http://www.uvm.edu/pdodds/research/papers/others/2001/easterlin2001a.pdf> (08.05.2019 tarihinde erişildi).
- Frey, B. S ve Stutzer A., (2000). “Happiness, Economy and Institutions”.
- Greene, W., H., (2002). “Econometric Analysis”.
- Gül, S., (2017). *Mutluluk Ekonomisi ve Göç Üzerine Bir İnceleme*, (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Günaydın, H., (2007). *Ekonomik Psikoloji*, Elit Kültür Yayınları, İstanbul.
- Hills, P. ve Argyle, M., (2002). “The Oxford Happiness Questionnaire: A Compact Scale For The Measurement Of Psychological Well-Being”.
- Hughes, E. L., Parkes, K.R., (2007). *Work Hours and Well-being: The Roles of Work-Time Control and Work Family Interference*.
- Işığışık, Ö., (2011). *Ücret*, 2. Baskı, Marmara Kitapevi, Bursa.
- Kangal, A., (2013). “Mutluluk Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme ve Türk Hane Halkı İçin Bazı Sonuçlar”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12. Cilt, Sayı:44, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/view/5000068577/5000063638> (04.04.2019 tarihinde erişildi).
- Köksal, O. ve Şahin, F., (2015). “Gelir ve Mutluluk: Gelir Karşılaştırılmasının Etkisi”, *Sosyoekonomi Dergisi*, 45-59, https://www.researchgate.net/publication/281350070_Gelir_ve_Mutluluk_Gelir_Karasilastirmasinin_Etkisi (30.04.2019 tarihinde erişildi).

- Kuzgun, İ., ve Aydın, G., (2009). “Türkiye’de Ekonomik Büyüme-İstihdam İlişkisi ve Çalışma Süreleri”, “*İş, Güç*” *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 3, Sayfa: 51-63.
- Lordoğlu, K., (1986). *Çalışma Ekonomisine Giriş*, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Lordoğlu, K., (2013). *Çalışma Ekonomisi*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayın No:2675.
- Marx, K., (2011). *Kapital*, Yodam Kitap Basım, İstanbul.
- McBride, M., (2009). “Money, Happiness and Aspirations: An Experimental Study”.
- McKee, A., (2014). https://hbr.org/2014/11/being-happy-at-work-matters?referral=03759&cm_vc=rr_item_page.bottom (11.05.2019 tarihinde erişildi).
- Merle, A., (2018). “This Is how Many Hours You Should Really Be Working”.
- Messenger, J. C. ve Ray, N., (2013). “The Distribution of Hours of Work in Developed and Developing Countries : What are the Main Differences and Why?”.
- Messenger, J., (2018). “Working Time and The Future of Work”.
- Namie, Y., (2016). “Long Working Hours, Happiness and Quality of Democracy of Japan and Denmark”.
- Neve, J.-E.D. ve Ward, G., (2017). “Does Work Make You Happy? Evidence from the World Happiness Report”.
- Ricardo, D., (2016). *Ekonomi ve Politğin ve Vergilendirmenin İlkeleri*, 3. Baskı, Belge Uluslararası Yayıncılık, İstanbul.
- Rojas, M., (2007). “Heterogeneity in the Relationship Between Income and Happiness: A Conceptual-Referent-Theory Explanation”.
- Scheier, M., Carver, C., (1985). “Optimism, Coping, And Health: Assessment And Implications Of Generalized Outcome Expectancies”.
- Selim, S., (2008). “Türkiye’de Bireysel Mutluluk Kaynağı Olan Değerler Üzerine Bir Analiz: Multinomial Logit Model”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 17, Sayı 3, s. 345-358, (04.04.2019 tarihinde erişildi).
- Smith, A., (2016). *Milletlerin Zenginliği*, 11. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Stutzer, A., (2004). “The Role of Income Aspirations In Individual Happiness”.
- Sezgin, T., (2013). “Çalışma Süresi Modellerindeki Değişim ve Çalışan Sağlığı Üzerine Etkileri”, *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, Sayfa:137-143.
- Şeker, M., (2009). “Mutluluk Ekonomisi, - <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/100902> (29.04.2019 tarihinde erişildi).
- Şeker, M., (2011). “İstanbul’da Yaşam Kalitesi Araştırması” *İstanbul Ticaret Odası Yayınları*, (29.04.2019 tarihinde erişildi).

Şeker, M., (2016). *Mutluluk Ekonomisi-Kamu Ekonomisi Açısından Bir Analiz*, Türkmen Kitapevi, İstanbul.

Tekin, O., (2015/2).“Fazla Çalışma ve Fazla Sürelerle Çalışma Ücretlerinin Sözleşmede Belirlenen Ücrete Dâhil Edilmesi Sorunu” *Çalışma Dünyası Dergisi*, 75-94, <http://www.calismadunyasi.gov.tr/> (30.04.2019 tarihinde erişildi).

Tenaglia, S., (2007). “Testing Theories on Happiness: A Questionnaire”.

Thibadeaux, W., (2018). “Your Happiness Isn’t Related to Your Work Hours, According to a New Report”.

Tülümce, S., Y., ve Zeren, F., (2013). “Is The Real Per Capita GDP Stationary In The European Union Member States? New Evidence From The Unit Root In Nonlinear Heterogeneous Panel”.

Valente, R. R., Berry, B. J. L., “Working Hours and Life Satisfaction: A Cross-Cultural Comparison of Latin America and United States”, (2015). Veenhoven, R., (1991). “Is Happiness Relative?”.

Veenhoven, R., (1996). “The Study of Life Satisfaction”.

Yalçınkaya, Ö., ve Kaya, V., (2017). “Doğal İşsizlik Oranı Mı Yoksa; İşsizlik Histerisi Mi?: OECD Ülkeleri İçin Yeni Nesil Panel Birim Kök Testlerinden Kanıtlar (1980-2015)”, *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Yıl:2017, Cilt: 17, Sayı: 33, Sayfa: 1-18.

Yaman, Ö., Korkmaz, T., ve Açıkgoz, E., (2017). “Pay Getirilerine Etki Eden Finansal Oranların Panel Veri Analiz Yöntemi ile Tespiti: Bist Gıda Firmaları Üzerine Bir Uygulama”, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2017, Cilt: 10, Sayı: 4, Sayfa: 187-204.

Yüce Akıncı, G., Akıncı, M., Yılmaz, M., (2013). “İktisadi Küreselleşme ve Finansal Özgürlükler Arasındaki İlişki: Bir Panel Veri Analizi”, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, Cilt:5, Yıl: 5, Sayı:9, Sayfa: 80-99.

Yüksel, M. B., (2006). *İçerdekiler-Dışardakiler Teorisi ve Sendikal Etkiler*,(T.C. Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Denizli.

Worstell, T., (2015). “Keynes’ 15 Hour Work Week Is Here Right Now”.

4857 sayılı İş Kanunu-22/05/2003
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4857.pdf> (30.04.2019 tarihinde erişildi).

https://www.gallup.com/analytics/247355/gallup-world-happiness-report.aspx?g_source=link_wwwv9&g_campaign=item_247409&g_medium=copy#contactus (11.05.2019 tarihinde erişildi).

https://www.economist.com/graphic-detail/2019/03/21/economic-growth-does-not-guarantee-rising-happiness#utm_source=Nurture_email&utm_medium=Email&utm_campaign=20190312RPNLG_World_Happiness_Report&utm_content=The_Economist_Economic

[_Growth_Does_Not_Guarantee_Rising_Happiness_LinK_3](#) (11.05.2019 tarihinde erişildi).

OECD (2019), Hours worked (indicator). doi: 10.1787/47be1c78-en (Accessed on 16 Mayıs 2019).

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43882131> (16.05.2019 tarihinde erişildi).

<https://www.turkiyegazetesi.com.tr/ekonomi/595137.aspx> (25.05.2019 tarihinde erişildi).

https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=AVE_HRS# (05.08.2019 tarihinde erişildi).

<https://www.theglobaleconomy.com/Hungary/happiness/> (13.08.2019 tarihinde erişildi).

<https://ourworldindata.org/happiness-and-life-satisfaction> (05.08.2019 tarihinde erişildi).

www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2327 (28.08. 2019 tarihinde erişildi).